

הלגיטימציה של אי-שוויון: ריבוד חברתי ועמדות ביחס לצדק הקצאתי

תקציר

הדיון הציבורי והאקדמי המתנהל בשנים האחרונות על המשך קיומה ואופייה של מדינת הרווחה מעלה שאלות ביחס לבסיסים החברתיים של התמיכה במדינת הרווחה (כלומר מדינה המפעילה מדיניות רחבה של דקומדיפיקציה). מחקרים שנעשו בעבר זיהו דפוסים עקביים של קשר בין מאפיינים דמוגרפיים וחברתיים לבין העמדות ביחס למדינת הרווחה. עם זאת, ההבנה שלנו את הסיבות לתמיכה של קבוצות מסוימות והעדר תמיכה מצד קבוצות אחרות נותרה מצומצמת. בעבודה זו אנו מעלים את הטענה שמידת התמיכה במדינת הרווחה קשורה לתפיסות הצדק של אנשים ולדימוי שלהם את החברה כקונפליקטואלית או קוצנסואלית. אנו מציעים מודל המתאר את היחסים המבניים בין מאפיינים חברתיים (כגון, מוצא, מעמד ומגדר) לבין תפיסות צדק ודימויי חברה, ותמיכה במדינת הרווחה. באמצעות מודל זה אנו מעלים מספר השערות באשר לבסיסים החברתיים של התמיכה במדינת הרווחה. לצורך בדיקת ההשערות אנו משתמשים בנתונים מסקר אוכלוסיה בנושא לגיטימציה של אי-שוויון. הנתונים נאספו בישראל בשנים 1999-2000. ניתוח הנתונים בעבודה נעשה באמצעות טכניקה של משוואות מבניות עם משתנים לטנטיים (התוכנה בה השתמשנו הינה ANOS 4). ממצאי המחקר הצביעו על תמיכה גבוהה מאד במדיניות שמטרתה לצמצם אי-שוויון בין קבוצות. יחד עם זאת, קיימת תמיכה גורפת בעקרון של תגמול על-פי Merit. השונות הנמוכה ביחס לעמדה זו מלמדת שעקרון ה-Merit זוכה למעמד הגמוני בכל הקשור לתגמול בשוק העבודה. מערך העמדות העולה מתוך ממצאי המחקר מצביע על כך שעל אף התמיכה בעקרון ה-Merit ונכונות לקבל אי-שוויון בתגמולים בשוק העבודה קיימת צפייה ברורה להגבלת הפער בין בעלי התגמולים הגבוהים ביותר לאלה שבתחתית סולם התגמולים. יתר על-כן, ישנה תמיכה חזקה ברעיון שהמדינה 'תתקן' את אי-השוויון הנוצר בשוק באמצעות חלוקה מחדש. עמדה זו מובעת במידה זו אחרת בכל שכבות הציבור אך יש לה בסיסים מעמדיים ועדתיים חזקים במיוחד. לבסוף, ניתן ללמוד מן הממצאים שחלק מן ההשפעה של המאפיינים החברתיים הקשורים לתמיכה במדינת הרווחה אכן מתווכים באמצעות דימויי החברה ועקרונות צדק. אלה הנוטים לראות את החברה כקונפליקטואלית, נוטים לדרוש התערבות גדולה יותר של המדינה לתיקון 'עיוותי' השוק. כמו כן, אלה התומכים בעקרונות תגמול על-פי צורך ושוויון מצפים להתערבות גדולה יותר של המדינה.

מבוא

בעשור האחרון נדון עתידה של מדינת הרווחה באופן אינטנסיבי בספרות הסוציולוגית, הכלכלית והפוליטית. העמדה הרווחת בקרב מרבית הכותבים היא שמדינת הרווחה אשר עוצבה במחצית השנייה של המאה ה-20 עשויה לשנות צורה ואולי אף להעלם בראשית המאה ה-21 (Castells 1998; Giddens 1994; Kischelt 1994). הספקות ביחס להישרדות מדינת הרווחה קשורים בשינויים מבניים ואידיאולוגיים שראשיתם בשנות ה-80 של המאה הקודמת ואשר הוצעו בשנים האחרונות. השינויים המבניים המרכזיים קשורים לתהליכי גלובליזציה בתחום הכלכלי והפוליטי המאיימים להחליש את המדינה (רם 1999; Strange 1996; Saskia-Sasson 1996). הדבר מתבטא לא רק בתחום היחסים הפוליטיים והכלכליים הבינלאומיים אלא גם בצמצום דרגות החופש של המדינה בעיצוב מדיניות פנים. זאת כתוצאה ממעורבות גוברת של גופים על-מדינתיים בנושאים 'מקומיים' (כגון, זכויות אזרח, יחס לזרים, ממשל תקין) וממגבלות תקציב הנובעות מתחרות בשוק העולמי. גם אלה שאינם מקבלים את הטיעונים בדבר הקשר הסיבתי בין תהליכי גלובליזציה והיחלשות מדינת הרווחה לא שוללים את העובדה שישנם סימני היחלשות של מדינת הרווחה האירופית ושמדינות רבות נמצאות בתהליך של ניסיון להגדיר מחדש את מדיניות הרווחה שלהן, (Kischelt 1995) תוך ניסיון לצמצם את ההוצאה הציבורית (Fligstein 1998). במישור האידיאולוגי, הגישה הניאו-ליברלית הדוגלת בכלכלת שוק וצמצום התערבות המדינה זוכה למעמד הגמוני על רקע כשלון הניסוי הקומוניסטי וחוסר ההצלחה של משטרים סוציאליסטים להביא לצמיחה כלכלית (Fligstein 1998). במקביל להתחזקות ההכרה באינדיבידואליזם וזכות הפרט לביטוי ומימוש עצמי התעצמה גם התפיסה שגורלו של הפרט בידיו. ומכאן אין המרחק רב לעמדה שהפרט צריך לשאת בתוצאות הסיכונים אליהם הוא נחשף.

המארג החברתי של מדינת הרווחה ברבות ממדינות המערב נרקם בשנות ה-50 וה-60 של המאה עשרים, באמצעות הסכמים בין עובדים, מעסיקים והמדינה. מארג זה הולך ונפרם ועימו הסולידריות החברתית שהבטיחה לפרט תמיכה של הקולקטיב והגנה מפני סיכונים. מדיניות רווחה כמו כל מדיניות הינה מעשה פוליטי. ככזאת, היא מעוצבת בתהליך חברתי-היסטורי על בסיס אינטרסים של סוכנים חברתיים ויחסי השיתוף והקונפליקט ביניהם (Esping-Andersen 1990). אף שניתן לפתח תכניות רווחה ללא תמיכה ציבורית רחבה קשה לשמר אותן לאורך זמן ללא תמיכה זו. במובן זה המשך קיומה ותכונותיה של מדינת הרווחה תלויים באופי השסעים החברתיים והקואליציות העשויות להתגבש סביב מדיניות זו או אחרת. אף שלדעת הקהל בישראל אולי לא היתה השפעה משמעותית בעת עיצוב מדינת הרווחה בראשית ימיה, הרי שבשנים האחרונות יש לעמדות הציבור, הבאות לידי ביטוי באופן ישיר בסקרי דעת קהל ובאופן עקיף דרך מתווכים שונים, מעמד חשוב בתהליך עיצוב המדיניות (Crespi 1997; Kuechler 1998; Miller 1992). מכאן עולה החשיבות של בחינת התמיכה בציבור הרחב במדיניות רווחה וזיהוי האפיונים הדמוגרפיים, ערכיים, ומבניים העומדים בבסיס התמיכה או ההתנגדות למדיניות זו.

מחקרים אשר בחנו בעבר את הבסיסים החברתיים לתמיכה במדינת הרווחה התמקדו במיוחד במעמד חברתי (Roller 1995; Svallfors 1997) ומיגדר (Svallfors 1997). מחקרים אחרים בחנו את המידה שבה עמדות ערכיות או תפישות לגבי החברה מתווכות בין מאפיינים אלו לתמיכה במדינת הרווחה. שני מרכיבים שנבחנו בהקשר זה הנם תפישות צדק (Kluegel and Miyano 1995) ותפישת החברה כמערכת קונפליקטואלית (Zagorski 1999). בעבודה זו אנו משלבים שתי מסורות תאורטיות אלו במטרה לחקור את התמיכה במדינת הרווחה בישראל ואת הבסיסים החברתיים לתמיכה זו. באופן יותר ספציפי, מטרתנו לבחון באיזו מידה תפיסות של צדק חלוקתי ותפיסות של החברה כמערכת קונפליקטואלית מתווכות את הקשר בין מאפיינים סוציו-דמוגרפים ועמדות ביחס להתערבות המדינה בצמצום אי-השוויון בישראל באמצעות הקצאה מחדש.

מדינת הרווחה

התפלגות לא שוויונית של משאבים וסיכונים הם מסימני ההיכר של חברות קפיטליסטיות. בהקשר זה ניתן לראות את מדינת הרווחה כמסגרת שנועדה להפחית את החשיפה לסיכונים שמקורם בשוק, כמו אבטלה, עוני, ותחלואה, ואת התוצאות השליליות שלהם. ניתן להגדיר את מדינת הרווחה כמכלול הפרקטיקות שמטרתם להביא לדקומודיפיקציה של סיכויי החיים של אזרחי המדינה. כלומר, להבטיח תנאי חיים נאותים ללא קשר למעמדם של האנשים בשוק. במובן זה ניתן להבין את היווצרות מדינת הרווחה כמענה לשתי תופעות מרכזיות הקשורות לתהליכי התיעוש והתבססות הכלכלה הקפיטליסטית בסוף המאה ה-19 ותחילת המאה ה-20. בעיה אחת הינה אובדן הבטחון הכלכלי והחלשות בסיסי העזרה המסורתיים של משפחה וקהילה. בעיה שנייה קשורה לפערים שנוצרו בין מרכיבי אזרחות שונים (Marshall 1950). השוויון הגדל והולך בתחום המשפטי והפוליטי, אשר איפיון את המדינה הליברלית במיוחד במהלך המאה ה-20, הוביל מטבע הדברים לדרישה לשוויון חברתי וכלכלי (אם לא שוויון בתוצאות אזי לפחות שוויון בהזדמנויות). מכאן נגזרו שתי מסורות שבמידה זו או אחרת מאפיינים כל מדינת רווחה (Roller 1995). מטרה אחת הינה בטחון חברתי-כלכלי לכל אזרח; כלומר, להבטיח תנאי חיים נאותים על-פי המקובל בחברה, ללא קשר לכושר ההשתכרות של הפרט. מטרה שנייה הינה לצמצם את אי-השוויון בין הפרטים (או משקי הבית) בחברה (Flora and Heidenheimer 1987).

במהלך השנים נכתב רבות על מדינת הרווחה. ספרות זו מובילה למסקנה שאין מדינת רווחה אחת, אלא קיימים מודלים שונים של מדינת רווחה שעוצבו בהקשרים פוליטיים-היסטוריים שונים. (Castles and Mitchell 1993) אחת הטיפולוגיות המוכרות ביותר הוצעה על-ידי Esping-Andersen (1990) Esping-Andersen לפיה ניתן להבחין בשלושה מודלים עיקריים של מדינת הרווחה: סוציאל-דמוקרטית, שמרנית, וליברלית. אף שמודלים אלה מייצגים הפשטה של פרקטיקות רווחה קונקרטיות, במובן של "טיפוסים אידיאליים", Esping-Andersen השתמש בטיפולוגיה זו כדי למיין מדינות באופן קטגורי. כך למשל, מדינת הרווחה הסוציאל-דמוקרטית מאפיינת את מדינות סקנדינביה. מדינות מרכז אירופה מאופיינות במדינת שמרנית, ואילו במדינות

אנגלו-סקסיות מסוגות לקטגוריה של מדינת רווחה ליברלית. את מדינת הרווחה הישראלית קשה לאפיין באופן ברור על-פי המודלים לעיל. פרקטיקות הרווחה המאפיינות אותה משלבות בין גישות שונות. יחד עם זאת, זכויות רבות אינן אוניברסליות והן מעוגנות במידה זו או אחרת בסטוסים חברתיים, לאומיים ומגדריים. במובן זה מדינת הרווחה בישראל קרובה יותר למודל השמרני-קורפורטיבי מאשר מודלים אחרים של מדינת רווחה.¹

בסיסים חברתיים של תמיכה במדינת הרווחה

בפרספקטיבה היסטורית היוותה מדיניות הרווחה סלע מחלוקת מרכזי בין הון לעבודה ברוב המדינות המתועשות. עובדים תמכו בהרחבת האזרחות החברתית ובמדיניות שנועדה להבטיח בטחון כלכלי ומידה של שוויון בתגמולים (Hicks 1999). עם זאת, מחקרו המקיף של Esping-Andersen (1990) הדגים שלא ניתן להבין את מדיניות הרווחה כתוצר פשוט של מוביליזציה מעמדית של העובדים. ההתארגנות הפוליטית של עובדים אמנם חשובה, אך הקואליציות הפוליטיות אליהן חוברות מפלגות עובדים לא פחות חשובה בעיצוב האופי הספציפי של מדיניות הרווחה בחברה נתונה. יתר על כן, מדינות נבדלות במידת המעורבות של המעמד הבורגני במדינת הרווחה. ככלל, המעמד הבורגני נוטה להעדיף התערבות מועטה של המדינה בכלכלה וגם זאת בעיקר כאשר קיים כשל שוק (Edlund 1999; Kluegel and Miyano 1995). Wilensky (1975) למשל, טען שהתרחבות מדינת הרווחה תביא לתגובת-נגד (backlash) של מעמד הביניים שיביע אי-נחת בנוגע לחלוקה מחדש של משאבים ומהעובדה שהמיסים שמעמד זה משלם מממנים את אלה החיים בעוני. עם זאת, גם בגישה של המעמד הבורגני אין אחידות. בעוד מדיניות הרווחה בארה"ב הינה באופן מובהק נקודת מחלוקת בין מעמד העובדים למעמד הבינוני, המעמד הבינוני בשבדיה וגם בגרמניה קשור בחבר הטבור למדינת הרווחה.

בישראל התחדד מאז אמצע שנות ה-80 השסע המעמדי על רקע התפתחויות הכלכליות, פוליטיות וחוקתיות. במהלך תקופה זו התחדדה האבחנה בין אלה הנהנים מהליברליזציה של הכלכלה הישראלית והפתיחות לשווקים עולמיים (McWorld בלשונו של Barber (1996)) לבין אלה המאוימים על-ידי התחרות החופשית ושיקולי יעילות כלכלית, ואשר השכלתם אינה מאפשרת להם להשתלב בכלכלה החדשה (Barber מכנה קטגוריה זו בשם Jihad). אף שהמוביליזציה הפוליטית של קטגוריות אלה בולטת במיוחד בדפוסי הצבעה שקוויהם נקבעים באופן מסורתי על-פי היחס לענייני בטחון (Ram 2000), הרי שבשנים האחרונות התחדדו

¹ השאלה מפרספקטיבה השוואתית הנה איזה מבנה ריבוי מקדמת המדיניות החברתית? תפישה זו מכירה בכך שהזכויות המבטיחות דה-קומודיפיקציה התפתחו באופן שונה במדינות שונות, וכתוצאה מכך יצרו הבדלים איכותיים באופי ההסדרים בין המדינה, השוק והמשפחה. כתוצאה מההבדלים בהסדרים החברתיים נוצרים גם הבדלים במידת התמיכה במדינת הרווחה. מחקרים אמפיריים, למשל, הצביעו על קשר בין רמת החיים במדינה ומידת אי השוויון לבין מידת התמיכה במדינת הרווחה (Kluegel and Miyano 1995; Svallfors 1997).

הקווים המעמדיים המבחינים בין התומכים בתהליך השלום ופשרה פוליטית לבין המתנגדים (Shafir and Peled 2000).

בעוד שבאופן היסטורי נתפס השטע המעמדי כמרכזי לדיון על מדינת הרווחה, הרי שבשנים האחרונות גוברת החשיבות של קטגוריות מגדריות וכן של שטעים המבוססים על אתניות ואזרחות בעיצוב העמדות ביחס למדינת הרווחה. כקבוצה, מעמדן של נשים בשוק העבודה ובחברה הינו פחות בטוח מזה של גברים והחשיפה לסיכונים של העדר עבודה והכנסה נמוכה הינה רבה יותר. מדינת הרווחה היא גם המעסיק הבודד הגדול ביותר של נשים, וגם במסגרת זו מעמדן של נשים כפי שהוא בא לידי ביטוי בשכר ותפקידי ניהול הינו נמוך מזה של גברים (סבירסקי ועמיתיו, 2001). בנוסף לכך, התלות של נשים במדינת הרווחה נגזרת לא רק ממעמדן בשוק העבודה אלא גם ממעמדן במשפחה כאמהות או עקרות בית. עבודות מחקר רבות הוקדשו בעשור האחרון למעמדן של נשים במדינת הרווחה (Orloff 1993; Sainsbury 1996). עבודות אלה ביקרו את המודלים המתמקדים במדיניות תעסוקתית וזיהו את הדילמה העומדת בפני נשים הצריכות לבחור בין דרישה לשוויון, שיאפשר להן להשתתף בשוק העבודה ולהנות מזכויות חברתיות הקשורות למעמד בעבודה בדיוק כמו גברים, לבין הדרישה להכיר ב"הבדל" כלומר זכויות המבוססות על פעילות מחוץ לשוק העבודה (Korpi 2000; Pateman 1988). יש גם הטוענים כי תהליכי סוציאליזציה שונים מעצבים תפיסות שונות בקרב גברים ונשים (Wearness 1987) ואלה משפיעים על עמדות ספציפיות ביחס למדינת הרווחה (ראה גם (Edlund 1999)).

עקרונות של צדק חלוקתי ותמיכה במדינת הרווחה:

כפי שצוין בראשית הדיון, בכוונת המחקר הנוכחי לבחון את האופן בו מתווכות העדפות ערכיות בין מיקומו הריבודי של הפרט לבין מידת התמיכה במדינת הרווחה. Roller (1995) טען שקיים קשר בין ההעדפה הערכית הכללית בה מחזיקים אנשים, לבין היחס שהם מגלים כלפי מדינת הרווחה. כך, אנשים בעלי אוריינטציה כלכלית-חברתית הנוטה לשמאל יביעו תמיכה חזקה יותר במדינת הרווחה מאשר אנשים שנטייתם ימנית. במחקר השוואתי שכלל נתונים מעשר מדינות הוא מצא שבתשע מתוכם, עמדות ביחס למדינת הרווחה היו קשורות לאוריינטציה ערכית כללית. במקביל לכך הוא מצא שלא ניתן להסביר את עמדות המשיבים על בסיס העדפה אינסטרומנטלית בלבד.

מרכיב מרכזי בנטייה הערכית ביחס למדינת הרווחה הנן תפישות הצדק החלוקתי בהן מחזיק הפרט (Arthur and Shaw 1978; Miller 1999). המונח 'צדק חלוקתי' מתייחס להיבט מסוים של המושג הרחב יותר של 'צדק חברתי'. הכוונה לאמונות של פרטים ביחס לחלוקה המתאימה של משאבים בחברה, עם דגש מיוחד על תגמולים חומריים. חלוקה של תגמולים נחשבת כהוגנת אם היא מבוססת על כללים המקובלים כצודקים. ישנן שתי מערכות מרכזיות אליהן משתייכים כללים המסדירים את חלוקת המשאבים (Alwin 1992). המערכת הראשונה מתייחסת לכללי תוכן אשר קובעים אלו מאפיינים של הפרט הנם רלוונטיים להקצאה של משאבים,

ואילו השניה מתייחסת לכללי המרה המסדירים את הדרך בה ההבדלים במאפיינים מתורגמים להבדלים בתגמולים (כגון הכנסות). אנו נתמקד במאמר זה בכללי התוכן בלבד.

נהוג לזהות שלושה עקרונות מרכזיים של צדק חלוקתי - הוגנות, שוויון וצורך (Miller 1999). בבסיס עקרון ההוגנות ("Equity") עומדת התפיסה שצריכה להיות התאמה בין תגמול והשקעה (Ritzman and Tomaskovic-Devey 1992). מכאן נובע שפרטים הדומים במאפייניהם יצפו לתגמולים שווים בערכם. (Berger et al. 1972) עקרון ההוגנות מצדיק תגמולים לא שוויוניים על בסיס של השקעה או יכולות דיפרנציאליות ובכך מהווה מסגרת לגיטימציה מרכזית לאי-שוויון חברתי.² מושג ההוגנות מופשט מאד ואינו מגדיר את ההשקעות הרלוונטיות כמו גם ההשוואות הרלבנטיות. כתוצאה מכך קיבל המושג משמעויות שונות בהקשרים תאורטיים וחברתיים שונים (Bell and Schokkaert 1992). במטרה לשמור על מיקוד תיאורטי בחרנו בהיבט אחד של ההוגנות הבא לידי ביטוי בעקרון ה-merit (d'Anjou et al. 1995). שיפוט של צדק המבוסס על עיקרון זה מבטא ציפייה לתגמול ממוסד על יכולת פעולה אשר נתפשת כתורמת לחברה (Miller 1999; Sen 2000). דבר זה מחייב הגדרה חברתית של מהי החברה הטובה או איזו תוצאה רוצים לעודד. בחברה הליברלית קפיטליסטית, אף שאין הדבר נאמר תמיד במפורש, מושג ה-merit קשור בדרך כלל ליעילות, תרומה להישגים אגרגטיביים או מקסימיזציה של התוצר (Benabu 2000). בעקבות ספרו של Michael Young (1958) נהוג לפרש merit כהישג המבוסס על שילוב של יכולת ומאמץ. התפיסה הרווחת הנה שיכולת אינטלקטואלית גבוהה כאשר היא מלווה במאמץ הנה בעלת פוטנציאל לתרומה משמעותית לטוב הכללי, ולכן היא ראויה לתגמול גבוה. המאפיינים המרכזיים אשר נידונים בהקשר זה הנם השכלה (כמשקפת יכולת אינטלקטואלית והכשרה לתפקיד), מאמץ, ואחריות (Miller 1999).

התיאוריה של Jasso (1980) מייצגת תפיסה אחרת של צדק חלוקתי, שכן היא מעניקה עדיפות נורמטיבית לעקרון השוויון (Equality). לפי תיאוריה זו קיימת העדפה אוניברסלית לשוויון בקרב אלה השייכים לאותה קבוצה והמרגישים קירבה זה לזה. למעשה, לפי גישה זו **שוויון הנו צדק**, ולכן חברי הקבוצה יעריכו את מידת הלגיטימיות של תגמולים על בסיס הסטייה מחלוקה שוויונית. מפרספקטיבה חברתית-היסטורית ניתן לראות את הדרישה לשוויון חברתי-כלכלי כתוצאה של תהליכי הדמוקרטיזציה (Marshall 1950; Roller 1995). זאת משום ששוויון פוליטי אפקטיבי אשר עומד בבסיס תהליכי הדמוקרטיזציה אפשרי רק תחת תנאים של שוויון חברתי-כלכלי. לפיכך, שיפוט של צדק המבוסס על עיקרון השוויון מבוסס על החברות בקהילה (ובעיקר במדינת הלאום), כמבטאת את הבסיס הראוי לתגמול הפרט (Miller 1999). עם זאת, בקרב הציבור הרחב, תמיכה בחלוקה שוויונית של משאבים אינה עומדת בניגוד לתפישה התומכת בתגמול הפרט על פי מאפייניו, אלא רק מגבילה את רמת הפער הנתפשת כלגיטימית בחברה (Kelley and Evans 1993).

² תהליכי לגיטימציה המבוססים על עקרון זה עשויים גם לפעול בצורה הפוכה כך שאנשים יעריכו פרטים המקבלים תגמולים גבוהים כמי שתורמים יותר, גם אם אין בידם מידע התומך בכך. מזווית זו, מאפשר עקרון ההוגנות את שימורה של תפישה לגבי מידת הצדק בחברה, גם אל מול קיומו של אי שוויון כלכלי וחברתי ניכר ובוולט (Della Fava 1986).

עקרון חלוקה שלישי, הנו עקרון הצורך (Need). עקרון הצורך מכיר בכך שפרטים שונים ביכולתם להשיג תגמולים שיאפשרו להם לחיות בצורה ראויה (d'Anjou et al. 1995). הדרישה לתגמול עפ"י צורך עלתה בעקבות תהליכי התיעוש, אשר הובילו לאובדן היכולת של משק הבית לספק לפרט בטחון סוציאלי (Roller 1995). הרעיון הבסיסי העומד מאחורי עקרון זה הנו שיכולות ומוגבלויות דיפרנציאליות הנן פרי "הגרלה של הטבע" (Rawls 1971) וכתוצאה מכך שוויון במשאבים לא יביא לשוויון בסיכויי החיים. מרמור (2000) יוצר זיקה בין עקרון הצורך ועקרון השוויון. הוא טוען: "מנקודת מבט מוסרית, מן הראוי שלכל אחד יהיו די משאבים לקיום חיים הגונים, אוטונומיים, מלאי סיפוק." (ע' 61). עם זאת, הוא טוען שלא יכול להיות לאנשים די צורכם אם לאחרים יש הרבה יותר. צרכים על-פי תפיסה זו מכוננים בהקשר חברתי מסוים ונגזרים ממה שמקובל בחברה כרמת חיים נאותה. לפיכך, שיפוט של צדק המבוסס על עיקרון הצורך מבוסס על הבטחת מינימום משאבים המספיקים למחיה עפ"י נורמות חברתיות מקובלות. כאשר אנשים מתייחסים לעקרון זה במדינת הרווחה, הם רואים בו אמצעי לתיקון פערים ביכולות והבטחה של רמת מחיה בסיסית שווה, באמצעות מערכת מוסדית המספקת לפרטים מיעוטי היכולות הכנסה גבוהה מזו שהיו מקבלים במצב של שוק חופשי, וזכויות בסיסיות, כגון שירותי בריאות ורווחה (Miller 1999). על אף קיומו של קשר אפשרי בין תפיסות של צורך ושוויון נשמור בעבודה זו את האבחנה בין עקרונות תגמול המבוססים על מאפיינים ייחודיים של פרטים או משפחות הראויים לתגמול, לבין תפיסה כללית יותר המעמידה את עקרון השוויון בתגמול ללא קשר למאפייני המתוגמלים.

בחינת מעמדה המתווך של הנטייה הערכית (כפי שמתבטאת בתמיכה בעקרונות חלוקה), בין מיקומו של הפרט בחברה, לבין מידת תמיכתו במדיניות הרווחה, מחייבת הסבר לקשר בין עקרונות החלוקה למדיניות הרווחה, ופירוט של אופן ההשפעה של מיקומו של הפרט בחברה על התמיכה בעקרונות החלוקה. כפי שתואר קודם לכן, המטרות העיקריות אליהן מכוונת מדינת הרווחה הנן שוויון חברתי-כלכלי ובטחון חברתי כלכלי (Roller 1995). מטרת אלו קשורות באופן הדוק לעקרונות החלוקה שתוארו לעיל, ובמיוחד לשוויון ולצורך. תמיכה לקיומו של קשר זה נמצאה במחקרם של Kluegel and Miayano (1995) אשר מצאו השפעה חיובית של התמיכה בעקרונות השוויון והצורך על התמיכה במדיניות של הבטחת רמת מחייה בסיסית ועל התמיכה במדיניות של הצבת רף עליון להכנסות.

לשם בחינת הקשר בין מיקומו של הפרט, ערכיו ותמיכתו במדיניות רווחה אנו נתמקד בתיאוריית האינטרס האישי, אולם לצידה וכנגדה נבחן עוד שלוש עמדות תיאורטיות המסבירות את הקשר בין מאפייני הפרט לעקרונות החלוקה: תיאורית האידיאולוגיה, גישת הנאורות, והתפישה הפמיניסטית ביחס לעקרונות צדק מיגדריים. תיאורית האינטרס האישי טוענת שעקרונות התגמול בהם תומך הפרט נגזרים ממיקומו במבנה הריבודי (d'Anjou et al. 1995). על-פי תיאורית האינטרס האישי אנשים בעלי עמדה גבוהה יותר במערכת החברתית יטו לתמוך בסדר החברתי המבטיח להם יותר. כתוצאה מכך, הם יתמכו פחות בחלוקה שוויונית ובחלוקת תגמולים עפ"י צורך, ויצדיקו את היתרונות בהם הם זוכים על בסיס תרומתם לחברה. לעומת זאת

פרטים הנמצאים בעמדת נחיתות במערכת החברתית יתמכו בגישה אשר תוביל לשיפור סיכויי החיים שלהם. כתוצאה מכך הם יטו פחות לתמוך בתגמול על-פי merit ויעדיפו חלוקה שווה יותר של תגמולים, וכזאת אשר תפצה אותם על חסרונותיהם (עפ"י צורך). הספרות בתחום זה אכן מצביעה על השפעה חיובית של מאפיינים ריבודיים על התמיכה בעקרון ה-Merit, והשפעה שלילית של מאפיינים ריבודיים על התמיכה בעקרון הצורך (Shepelak 1989; Ritzman and Tomaskovic-Devey 1992; d'Anjou *et al.* 1995). לפיכך, אנו נצפה שבעלי הכנסה גבוהה יותר, אקדמאים, גברים, פרטים ממוצא אירופה-אמריקה ופרטים שאינם חרדים יביעו תמיכה גבוהה יותר בעיקרון ההישג וחלשה יותר בעיקרון הצורך והשוויון.

על פי גישת האידיאולוגיה, ערכיו של הפרט ועמדותיו ביחס לאי שוויון מעוצבות ע"י האידיאולוגיה ההגמונית בחברתו (d'Anjou *et al.* 1995). אידיאולוגיה בהקשר זה הנה מערך ספציפי של אמונות הרווחות בחברה מסוימת ואשר מעצבות ומארגנות את עמדותיהם של בני האדם ביחס לנושא ספציפי. תפישה זו מניחה כי האדם שואף לעקביות בעמדותיו והתנהגותו, ולכן כאשר הוא צריך להעריך את הלגיטימיות של חלוקת תגמולים מסוימת הוא יתבסס על הנורמה המוערכת ביותר בחברתו. מחקרים שנעשו בארה"ב מצאו שלעקרון ה-merit יש מעמד של אידיאולוגיה דומיננטית³ (Ritzman and Tomaskovic-Devey 1992; Della Fava 1986). הדומיננטיות של עקרון תגמול זה מובילה לכך, שאנשים נוטים להעריך מראש את בעלי המשאבים הרבים יותר כאלו שתורמים יותר, או כמי שמחזיקים בתכונות התורמות יותר לפרודוקטיביות, גם אם אין בידם מידע התומך בהנחה זו. תפיסה זו חוצה גבולות מעמדיים, אתניים, מגדריים וגיליים. כתוצאה מכך, נוצר קונצנזוס, אשר מונע את השפעת מיקומו של הפרט במערכת הריבודית על מידת התמיכה בעקרון ההישג. בהקשר הישראלי ישנם מחקרים המצביעים על הגמוניה של האידיאולוגיה הליברלית-מריטוקרטית בשיח הציבורי בעשורים האחרונים (רם 2000). לפיכך, ניתן לצפות שגם בישראל תמצא הסכמה רחבה ביחס לעקרון החלוקה על-פי Merit. בשל הקונצנזוס הצפוי בישראל ביחס לעקרון ההישג, תפישה תיאורטית המשלבת בין תיאוריית האידיאולוגיה לתיאוריית האינטרס האישי, מובילה לניבוי השפעה של מיקום הפרט במערכת החברתית המרובדת על התמיכה בעקרון הצורך והשוויון, אך לא על עקרון ההישג.

בדומה לגישת האידיאולוגיה, גישת הנאורות טוענת כי הקשר בין מאפייני הפרט לתמיכה בעקרונות החלוקה, אינו מושפע ממיקום הפרט במערכת הריבודית. גישת הנאורות מניחה כי במהלך רכישת השכלה (במיוחד השכלה גבוהה), אנשים מתוודעים לערכים המרכזיים של התרבות המערבית, ביניהם ערך 'השוויון'. הקשר בין רמת השכלה לבין תמיכה בעקרון השוויון נובע, על-פי גישה זו, מן ההקשרים הפוליטיים חברתיים המורכבים של המושג, ובמיוחד מהתפקיד המרכזי של מושג זה בהתפתחות החברה והמערכת הדמוקרטית. כמו כן, ישנה סבירות גבוהה שאנשים אשר רכשו השכלה רבה יותר יחשפו למידע על מידת השוויון בחברה, ולפיכך יהיו מודעים יותר לרמת החריגה ממצב של שוויון. רוב הממצאים בספרות אינם מאששים השערה זו

³ בניגוד לכך (d'Anjou *et al.* 1995) מצביעים על חוסר קונצנזוס ביחס לעקרון ה-merit בהולנד.

(d'Anjou et al. 1995; Shepelak 1989). בכל מקרה, נעמיד את גישת האידיאולוגיה למבחן, במטרה לבדוק האם אנשים בעלי רמת השכלה גבוהה יותר יביעו תמיכה גבוהה יותר בעקרון השוויון. הגישה האחרונה אליה נתייחס בהקשר למאפיינים אשר משפיעים על תמיכה בעקרונות חלוקה שונים הנה הגישה הפמיניסטית ביחס לעקרונות צדק מיגדריים-גישת המיגדר. לפי גישה זו נשים וגברים שונים זה מזה בשיפוטי הצדק ובעקרונות החלוקה (Gilligan 1982). גברים נוטים להשתמש ב"אתיקה של צדק" אשר נוטה להדגיש עקרונות מריטוקרטים, ואילו נשים נוטות להשתמש ב"אתיקה של טיפול" (care), אשר קרובה יותר לעקרון הצורך. עיקרון הטיפול מתייחס לנטייה של פרטים להביע דאגה, התחשבות ומסירות, וליכולתם לאמץ את נקודת המבט של הפרט הזקוק לטיפול. נטייתן של נשים להשתמש יותר מגברים בשיפוטי צדק על בסיס צורך, נובעת מניסיון האישי בטיפול הן בספירה הפרטית, והן בספירה הציבורית כמועסקות ע"י מדינת הרווחה (Wearness 1987). גם לגישה זו לא נמצאו עד כה תמיכה אמפירית (d'Anjou et al. 1995). אנו נחקור את השפעת המגדר על מידת התמיכה בעקרונות שונים של חלוקה, ונעמיד למבחן את ההשערה כי נשים יביעו תמיכה גבוהה יותר בעקרון הצורך מאשר גברים, ואילו גברים יביעו תמיכה גבוהה יותר בעיקרון ההישג מאשר נשים. יש לציין כי ההשערות לעיל אינן מוציאו זו את זו ובחלק מן המקרים לא ניתן יהיה להכריע אם ההבדלים המיגדריים נובעים משיפוטי צדק שונים (כפי שטוענת הגישה הפמיניסטית של Gilligan), או ממיקום שונה במבנה הריבודי (כפי שטוענת גישת האינטרס העצמי).

תפיסת הקונפליקט ועמדות כלפי מדינת הרווחה

לצד תפיסות הצדק, מושפעות עמדות ביחס למדינת הרווחה מהדימוי הבסיסי שיש לפרט על אופייה של החברה ותהליך עיצוב המדיניות המתרחש בה (Zagorski 1999). טען כי פרטים התופסים את החברה כמורכבת מקונפליקטים חברתיים (במונחים של משחק סכום-אפס), נוטים לתמיכה חזקה כלפי מדיניות של חלוקה מחדש, בהשוואה לפרטים בעלי תפיסה הרמונית יותר של היחסים החברתיים. מחקרו, שבחן את השפעת תפיסת הקונפליקט על עמדות כלפי תוכניות שונות של התערבות המדינה בפולין, הדגים טיעון זה והראה כי לתפיסת הקונפליקט השפעה על עמדה כלפי מדינת הרווחה, מעבר למיקום של הפרט במבנה החברתי.

ישראל היא חברה רבת-שסעים אשר בה השסע הכלכלי-מעמדי חופף במידה רבה שסעים אתניים, דתיים, מגדריים ולאומיים (ליסק והורוביץ, 1990). על רקע שסעים אלה ניתן לראות את מדינת הרווחה בישראל, כמו מדינות רווחה אחרות, כזירה מרכזית לביטוי סולידריות חברתית כמו גם אינטרסים של קבוצות בעלות משאבים חומריים, תפיסות עולם וערכים תרבותיים מגוונים. זוהי זירת התרחשות של קונפליקטים חברתיים, הנוצרים על בסיס מעמדי (Edlund 1999; Svallfors 1997) ג'נדריאלי (Orloff 1996; Svallfors 1997) ואתני. בעוד שטיעון זה מותח קו ישר בין אינטרסים הנובעים ממיקום חברתי הנגזר משייכות מעמדית, מגדרית לאומית וכו', לבין תמיכה במדינת הרווחה, (Zagorski 1999) מציע שהעמדות ביחס למדינת הרווחה

נגזרות גם מהאופן הבסיסי בו תופסים פרטים את החברה⁴. לטענתנו, תפיסת המציאות החברתית כמציאות קונפליקטואלית משמעה ראיית התפלגות המשאבים בחברה כתוצר של מאבקים בזירה כוחנית. יש בכך ערעור, אם כן, על הלגיטימיות של התפלגות המשאבים החומרניים ועל השוק כזירת חליפין נייטרלית. תפיסת הקונפליקט של הפרט חשובה גם כיוון שהיא מעצבת העדפות פוליטיות תוך זיהוי אינטרסים עצמיים ולפיכך משפיעה על תמיכה מפלגתית (Kelley 1995) כמו גם על עמדות כלפי מדיניות פוליטית כגון מדיניות רווחה. למרות שהשפעת דימוי החברה על עמדה כלפי התערבות המדינה טרם נחקרה באופן נרחב, נשער בעקבות Zagorski (1999), כי פרטים התופסים את החברה כזירה של קונפליקטים יתמכו יותר מאחרים במדיניות ממשלתית של חלוקה מחדש, כמנגנון מתקן שמבטיח "צדק חלקי".

לאור הטיעון המועלה כאן, המציג את תפיסת הקונפליקט כגורם מתווך בין מיקומו החברתי של הפרט לבין העמדות כלפי התערבות המדינה, נציג את הרציונל התיאורטי המקשר בין בסיסים חברתיים לתפיסת הקונפליקט. נקודת המוצא היא כי פרטים הנמצאים בעמדת נחיתות או כפיפות במבנה החברתי, יטו יותר מאחרים לתפוס את החברה כמערכת קונפליקטואלית. זאת משום שפרטים הממוקמים בעמדה כפיפה במבנה החברתי נוטים לייחס מצבם לגורמים מבניים ובכך למעשה, מערערים על הלגיטימציה של אי השוויון הקיים, (Shepelak 1989) הנתפס כתוצר של מאבקי כוח בזירה הכלכלית. נתאר להלן את עמדות הנחיתות במבנה החברתי הרלוונטיות לעיצוב תפיסת קונפליקט בכלל ובישראל בפרט.

המיקום המעמדי של הפרט נתפס כמרכזי לעיצוב דימוי החברה בכלל ויחסי המעמדות בפרט. לפי הטיעון המטריאליסטי הקלאסי, פרטים נוטים להזדהות עם מעמדם האובייקטיבי ולצדד בו במאבקים פוליטיים. בכך הם הופכים ממעמד משל עצמו למעמד למען עצמו ומובילים להסלמת הקונפליקט המעמדי. (Kelley 1995) ההגות הסוציולוגית מבחינה בדרך כלל בין מספר שלבים בהתפתחותה של תודעה מעמדית זו כבסיס לפעולה חברתית. למרות חילוקי דעות ביחס לתהליך זה, הרי רוב החוקרים טוענים כי הבסיסים הנם קודם כל הזדהות מעמדית או זיהוי של אינטרסים אחידים של בני אותו מעמד, ולאחריה פיתוח של תודעה קונפליקטואלית, בה מזוהים היחסים בין המעמדות כיחסי קונפליקט. פרטים ממעמדות נמוכים בחברה הם אלו המזוהים ביתר שאת קונפליקט מעמדי זה, (Kelley 1995) שכן הם תופסים את מצבם כתוצר של מיעוט הזדמנויות והעדר נגישות למשאבים (Moorehouse 1976; Shepelak 1989). לעומת זאת, פרטים מהמעמד הגבוה נוטים לתפוס את מצבם כמשקף ומפצה על מאמציהם וכישוריהם (Kelley and Evans 1993), ולפיכך נוטים לתפוס את מיקומם כתוצר לגיטימי ואת היחסים בחברה כהרמוניים יותר.

יש לסייג השערה זו שכן דימוי החברה אינה רק תוצר של מיקום "אובייקטיבי", כי אם גם של האופן בו פרטים תופסים את מיקומם המעמדי. קבוצות ההתייחסות, המעצבות את התפיסה הסובייקטיבית של

⁴ השערתו של Zagorski נגזרת מתורת המשחקים, ומהבחנה בין משחק סכום-אפס לבין משחק סכום-חיובי. לטענתנו, פרטים בעלי תפיסה קונפליקטואלית הנם בעלי עמדות שוויוניות יותר, רק כאשר הקונפליקט נתפס כמשחק סכום-אפס, משמע, בסימו של כל קונפליקט יש מפסיד ומרוויח. לא כך הוא הקשר עבור פרטים התופסים את הקונפליקט נתפס כמשחק סכום-חיובי, משמע, קונפליקט המסתיים באופן בו כולם מרוויחים.

המעמד, נוטות ליצור, בניגוד לתפיסה הקונפליקטואלית המטריאליסטית של החברה, תפיסה קונסנזואלית, הרמונית של היחסים המעמדיים בחברה (Kelley and Evans 1999; Kelley 1995). הממצאים באשר להשפעת המעמד על תפיסת הקונפליקט מעורבים. בעוד מחקרו של Zagorski (1999) לא העלה את הדפוס הנ"ל, מחקרים אחרים הראו כי אינדיקטורים סוציו-אקונומיים של מעמד אכן משפיעים בכיוון המצופה על תפיסת הקונפליקט של הפרט, אם כי השפעתם של אלה חלשה יחסית. בהמשך לך, נצפה למצוא הבדלים מעמדיים בתפיסת דימוי היחסים בחברה גם במחקר הנוכחי.

מדינת הרווחה מהווה מוקד לא רק לקונפליקט המעמדי אלא גם לשסעים חברתיים אחרים. אחד הבולטים בשנים האחרונות הינו **השסע המגדרי** (Edlund 1999; Orloff 1996; Svallfors 1997). נשים, ככלל, נמצאות בעמדות של כפיפות במבנה הריבוני, בין אם מדובר בשוק הכלכלי ובין אם מדובר במוקדי הכוח הפוליטיים. היום, יותר מבעבר, נשים מהוות חלק בלתי נפרד משוק העבודה. עם זאת, בתוך כל מעמד הן נמצאות בעמדות נמוכות יותר מגברים, כך שהריבוד הכלכלי הופך לריבוד על פי מגדר (Esping-Andersen 1993; Mann 1986). לאור התחזקותן של אידיאולוגיות פמיניסטיות בעשורים האחרונים של המאה העשרים, ניתן להניח שמצב זה יוביל לערעור על המבנה הריבוני הקיים ולתפיסה קונפליקטואלית יותר בקרב נשים בהשוואה לגברים. זאת ועוד, למרות חילוקי הדעות באשר לקיומם העצמאי של אינטרסים מיגדריים, Orloff (1996) טוענת כי בחברות הטרוגניות מבחינה אתנית, גזעית וכד' ניתן למצוא ניגוד אינטרסים ביחס למדינת הרווחה, המבוסס הן על יחסים מגדריים במשולב עם שסעים אחרים (מעמדיים, אתניים וכד'). אינטרסים מיגדריים עשויים יכולים להיות פרקטיים, משמע, שהזיהוי שלהם יביא לשיפור העמדה המטריאליט של נשים, אך ללא קריאת תגר על הסדר המיגדרי הקיים. האינטרסים עשויים גם להיות אסטרטגיים, כלומר, שזיהויים על ידי נשים עשוי לערער על עצם הכפיפות הריבונית שלהן. הממצאים האמפיריים אכן מאוששים את הקשר הצפוי בין מגדר לתפיסת קונפליקט ומצביעים על כך נשים אכן נוטות יותר מגברים לתפוס את המערכת החברתית כקונפליקטואלית (Kelley and Evans 1999).

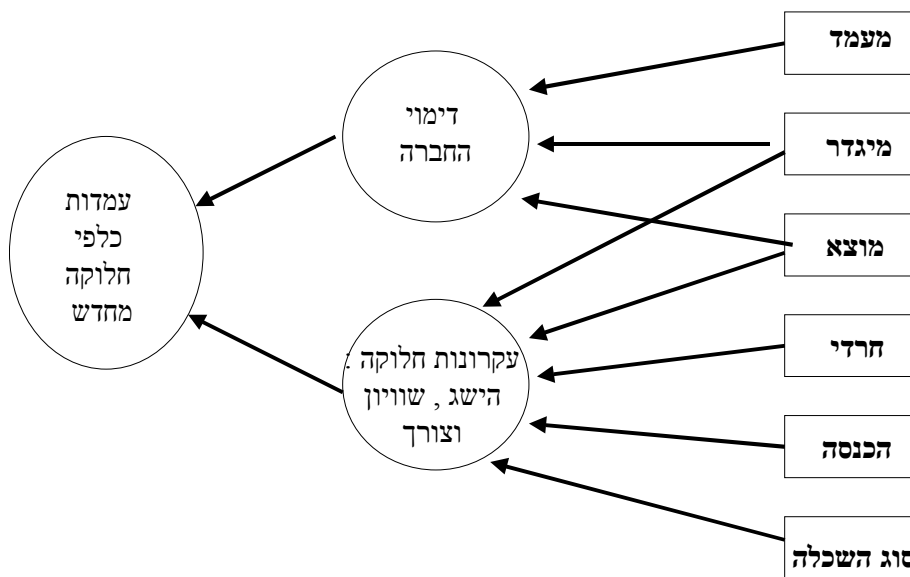
קונפליקט מרכזי נוסף ביחס למדיניות רווחה בכלל (Shepelak 1989) ובמדינת הרווחה הישראלית בפרט הנו **הקונפליקט האתני**. ראשית, מעמד העובדים הישראלי משוסע ע"י קווי חלוקה אתניים (שלו, 1993). כמו כן, המדיניות החברתית בישראל מאופיינת ע"י חלוקה בין תוכניות אוניברסליות ותוכניות תעסוקתיות, שתואמת לפילוח שקיים בשוק העבודה. בנוסף, מדינת הרווחה בישראל מאופיינת ע"י שימוש במנגנוני הדרה פורמליים ולא פורמליים שמשקפים ומבנים הירארכיה אתנית (Rozenhek 1998, forthcoming). על-פי גישה זו מוסבר הריבוד המעמדי והאתני באמצעות ההקשר ההיסטורי בו התפתחה מדינת הרווחה הישראלית. הדרתן (החלקית) של קבוצות אתניות כפיפות ממדינת הרווחה, נתפשת כמכשיר ליצירה ושימור של כוח עבודה גמיש וזול, אשר מאכלס את העבודות הפחות אטרקטיביות בשוק העבודה, ובכך מפצה על קשיחויות שמדינת הרווחה יוצרת בשוק. מכאן שניתן לצפות כי פרטים אשר שייכים לקבוצות אתניות כפיפות

בישראל יטו לתפוש את היחסים החברתיים בספירה הכלכלית כקונפליקטואלים יותר מאשר הקבוצה הדומיננטית.

המודל התאורטי: מודל התיווך

המודל התאורטי שיועמד לבחינה אמפירית מניח כי השפעת מיקום הפרט במבנה החברתי על עמדותיו ביחס למדיניות רווחה, מתווכת על ידי תפיסותיו ביחס לעקרונות החלוקה ודימוי החברה. ניתן להציג זאת באמצעות המודל הסכמטי הבא:

תרשים מספר 1: המודל התאורטי

מתודולוגיה

נתונים ואוכלוסיית המחקר

הנתונים למחקר הנוכחי נאספו באמצעות סקר בנושא 'אי-שוויון חברתי' אשר נערך בחורף 1999-2000. הסקר בוצע במסגרת פרויקט ה-ISSP (International Social Survey Program) שמטרתו לאפשר מחקר

השוואתי בין לאומי של עמדות וערכים ב נושאים חברתיים מרכזיים⁵. הסקר התבסס על ראיונות פנים אל פנים בקרב מדגם מייצג של האוכלוסייה הבוגרת (+18) העירונית (ישובים שאוכלוסייתם קטנה מ- 2,000 תושבים לא נכללו במדגם) בישראל. המדגם המקורי מנה 1,208 מרואיינים, כאשר במחקר הנוכחי הגבלנו את אוכלוסיית המחקר ליהודים השייכים לכוח העבודה. הוצאת האוכלוסייה הערבית מן המחקר נבעה מסיבות מתודולוגיות ובניגוד לחשיבות שאנו מייחסים לבחינת הקשר בין לאום לבין תמיכה במדינת הרווחה⁶. סיבות מתודולוגיות עמדו גם מאחורי ההחלטה להתמקד באוכלוסיית השייכים לכוח העבודה⁷. סה"כ התבסס הניתוח על תשובותיהם של 706 מרואיינים. התפלגות המאפיינים הדמוגרפים במדגם קרובה להתפלגותם באוכלוסייה היהודית הבוגרת בישראל: 52% נשים ו- 48% גברים; כ 26% בעלי תואר אקדמי; ממוצע הגיל 38 שנה (סטיית תקן 12.2 שנים). השאלון כלל שאלות על אי-השוויון בישראל, פערים בשכר, דימויים של המבנה הריבוי בישראל, תפיסות של צדק חלוקתי, ועמדות ביחס למעורבות המדינה. בנוסף לשאלות אלה, כלל השאלון מגוון רחב של שאלות רקע המאפשרות לאפיין את המרואיינים מבחינה חברתית.

שיטת הניתוח

טענות המחקר הציגו מערכת קשרים מורכבת בין מאפייני רקע, תפיסות צדק וקונפליקט, ועמדות ביחס לתפקיד המדינה. הטענות מתייחסות לקשרים בין מושגים תיאורטיים, מופשטים, הנמדדים באמצעות אינדיקטורים אמפיריים שאת תוקפם יש לבסס. כדי להתמודד עם שתי סוגיות אלה נעשה שימוש ב'מערכת משוואות מבניות' (Structural Equations Modeling - SEM) שהנו ניתוח רב-משתני, המשלב 'ניתוח גורמים' ו'ניתוח נתיבים' במודל אחד. מודל ניתוח זה מתאים במיוחד למערכת של קשרים מורכבים בין משתנים אנדוגניים, כמו זו המוצעת במחקר הנוכחי.

שיטת ניתוח מבחינה בין משתנים לטנטיים, שהנם המושגים המופשטים או התיאורטיים הנבחנים במחקר, לבין משתנים נצפים, שהם, למעשה, האינדיקטורים האמפיריים למשתנים הלטנטיים. מודל הנתיבים מבטא את מערכת הקשרים בין משתנים לטנטיים, שהנם 'גורמים' (factors) הנאמדים בשיטת ה- confirmatory factor analysis (Boomsma 2000; Maruyama 1998). הניתוח מתבצע בשני שלבים היררכיים. בשלב הראשון נבחן מודל מדידתי, שבדומה לניתוח גורמים, מטרתו לבדוק את התקפות התיאורטית של המשתנים הלטנטיים. כאשר למשתנה לטנטי יש יותר ממשתנה תצפיתי אחד, המודל המדידתי בוחן באיזו מידה משקף כל אינדיקטור אמפירי את המשתנה הלטנטי. בשלב השני של הניתוח נבחן המודל המבני, האומד באמצעות מערכת משוואות את הקשרים הסיבתיים בין משתנים לטנטיים משני סוגים: משתנים אקסוגניים, שאינם מושפעים על-ידי

⁵ זוהי מסגרת וולונטרית בה משתתפים מכוני מחקר מ- 35 מדינות המשתפים פעולה בביצוע סקרים חברתיים מידי שנה. נתוני הסקרים עומדים לרשותם של כל חוקר המעוניין לעשות בהם שימוש.

⁶ בדיקה שערךנו לטיב המודל המדידתי של המשתנים הלטנטיים בקרב ערבים, העלתה מדדי טעינה נמוכים ביותר. משמעות הדבר הנה כי האינדיקטורים אינם משקפים את המושגים התיאורטיים הנחקרים, ולפיכך אינם מודדים את מה שתוכננו למדוד.

⁷ בעקבות ערכים חסרים עבור פרטים שאינם שייכים לכוח העבודה במשתני המעמד וההכנסה.

משתנים אחרים במודל, ומשתנים אנדוגנים, המושפעים ממשתנים אחרים במודל. הניתוח בעבודה זו נעשה באמצעות תכנת AMOS (Analysis of Moment Structures).⁸

משתני המחקר

שיטת הניתוח מאפשרת, כאמור, בדיקת הקשרים הסיבתיים ובדיקת איכות המדידה במודל אחד. המשתנים האנדוגנים במחקר זה מייצגים עמדות ותפיסות ערכיות בהן לא ניתן לצפות באופן ישיר. ההתייחסות אליהם כאל מושגים מופשטים, או משתנים לטנטיים, מחייבת פירוט האינדיקטורים אמפיריים המודדים אותם באופן תקף. לוח מספר 1 מציג את משתני המחקר ואת האפיונים הסטטיסטיים שלהם (הגדרות תצפיתיות מלאות של משתני המחקר מופיעות בנספח מספר 1).

משתנים אנדוגנים

עמדות כלפי מדינת הרווחה

בחלקו הראשון של המאמר טענו שלמדינת הרווחה שתי מטרות מרכזיות: הענקת ביטחון חברתי-כלכלי לכל אזרח וצמצום אי השוויון בחברה. על בסיס טיפולוגיה זו, המחקר הנוכחי מתמקד בבחינת עמדות הפרטים כלפי סוג אחד של מדיניות רווחה - צמצום אי השוויון בחלוקת התגמולים בחברה, ובאופן ספציפי, מידת התמיכה בחלוקה מחדש של הכנסות על ידי המדינה.⁹ חוקרים השתמשו במגוון אינדיקטורים למדידת עמדה כלפי חלוקה מחדש של הכנסות. במחקר הנוכחי נעשה שימוש בשני אינדיקטורים אשר שימשו חוקרים רבים בעבר (Edlund 1999; Roller 1995; Shepelak 1989).¹⁰ באופן ספציפי, המשתנה הלטנטי נמדד על ידי שני אינדיקטורים בהם התבקשו הנחקרים לדרג (על סולם הנע בין 1= בהחלט לא מסכים ל 5= בהחלט מסכים) את מידת הסכמתם עם כך שהמשלה צריכה להקטין את פערי ההכנסות בין עשירים (או בעלי הכנסה גבוהה) ועניים (או בעלי הכנסה נמוכה) בחברה (ראה לוח מספר 1).¹¹ ציון גבוה בפריטים אלו מציין תמיכה בחלוקה מחדש של הכנסות על ידי המדינה.

תפיסות ערכיות כלפי עקרונות צדק חלוקתי

משתנים אלו מבטאים את תפיסת הפרטים כלפי הקריטריונים הרצויים לחלוקת תגמולים ומייצגת מערכת אמונות ביחס לצדק חלוקתי. בדומה למחקרים קודמים, השתמשנו במספר אינדיקטורים למדידת המשתנים

⁸ הגרסה בה נעשה שימוש הינה AMOS 4.0 (פרטים על התוכנה ניתן למצוא ב-) (Arbuckle and Wothke 1999)
⁹ הדגש בעבודה הנוכחית (כפי שבא לידי ביטוי במשתני המחקר) הינו על עצם הפערים ולא הבטחת רמת החיים של החלשים. עם זאת, ראוי להדגיש שמדיניות של חלוקה מחדש המכוונת לצמצום פערים פועלת לעיתים קרובות באמצעות העברת משאבים לאוכלוסיות חלשות כדי להבטיח רמה נאותה של קיום.
¹⁰ ראוי לציין שהוקרים אחדים (Kluegel and Miyano 1995) מדדו עמדות כלפי חלוקה מחדש של הכנסות באמצעות אינדיקטורים אחרים שלא נכללו בנתונים שהיו לנו.
¹¹ למרות שמרבית המחקרים משתמשים באינדיקטורים אלו למדידת עמדה כלפי חלוקה מחדש של הכנסות, יש המתייחסים אליהם כאל אינדיקטור לעמדה כלפי שוויון (למשל, (Ritzman and Tomaskovic-Devey 1992; Zagorski 1999).

הלטנטים¹² (d'Anjou et al. 1995; Kluegel and Miyano 1995; Swift et al. 1995). מדדנו תפיסות כלפי שני עקרונות תגמול – צורך (Need) והישג (Merit) באמצעות עמדותיהם של מרואיינים לקריטריונים רלבנטיים לקביעת השכר של עובדים. למרואיינים הוצגה סידרה של קריטריונים שונים ולגבי כל אחד מהם ציין הנחקר באיזו מידה הוא חיוני לקביעת שכרם של עובדים (הסולם נע בין 1 = כלל לא חשוב, 5 = חיוני). למדידת עקרון הצורך, המבטא חלוקת תגמול על בסיס צרכי הפרט (d'Anjou et al, 1995), נבחרו שני קריטריונים: "הסכום הדרוש לקיומה של משפחה" ו"האם לעובד יש ילדים". שני אלו מבטאים הקצאת שכר על בסיס צרכים דיפרנציאליים שאינם קשורים למהות העבודה. ציון גבוה בפריטים אלו מציין תמיכה בצורך כעקרון של צדק חלוקתי.

עקרון ההישג, המבטא תגמול על יכולות ומאמץ (Young 1958), נמדד על-ידי שלושה אינדיקטורים: "מספר השנים שהוקדשו ללימודים או להכשרה", "כמה טוב אדם מבצע את העבודה" ו"כמה קשה האדם עובד בעבודתו". שלושת הפריטים מתייחסים למכלול עולם התוכן של המושג התיאורטי. ציון גבוה מסמל תמיכה בהישג כעקרון של צדק חלוקתי.

למדידת מידת התמיכה בעקרון השוויון (Equality) חושבה באמצעות מדד המבטא את פער השכר הראוי על-פי תפיסת הפרט בין מקצועות בראש ובתחתית הסולם התעסוקתי¹³. חישוב המדד התבסס על שני אינדיקטורים: במהלך הסקר נתבקשו הנחקרים לציין מהו השכר הראוי (בש"ח, שאלה פתוחה) עבור סידרה של תשעה מקצועות. נמצא כי בממוצע ציינו הנחקרים את מקצוע "בעלים של מפעל גדול" כראוי לשכר הגבוה ביותר (35,241.24 ש"ח), ואת מקצוע "פועל לא מקצועי" כראוי לשכר הנמוך ביותר (4,488.02 ש"ח). על בסיס זה, חושב ברמת הפרט, מדד המבוסס על טרנספורמציה לוגריתמית של היחס בין השכר הראוי של בעלים על מפעל גדול לבין השכר הראוי של פועל לא מקצועי¹⁴. התוצאה שהתקבלה הוכפלה בערך מינוס אחד במטרה שערכים גבוהים יבטאו עמדה יותר שוויונית (המדד נע בין 4.02 ל 2.12). המשוואה הבאה מתארת את אופן חישוב מדד השוויון:

$$\text{Equality}_{\text{inc}} = -1 \left[\ln \frac{\text{income of large company owner}}{\text{income of unskilled manual worker}} \right]$$

¹² לא קיימת אחידות באשר לאינדיקטורים למדידת עקרונות הצדק, כמו גם באשר למספר עקרונות הצדק הנבחנים. מרבית המחקרים השתמשו בקריטריונים נוספים או אחרים מעבר לאלו בהם נעשה שימוש במחקר זה. בשונה מהמודל התיאורטי במחקר הנוכחי, חלקם ביצעו את החלוקה לעקרונות התגמול על בסיס אמפירי ולא תיאורטי (exploratory factor analysis) (למשל, Swift et al. 1995).

¹³ ההתמקדות במשלחי יד, ולא בהשכלה או בסטטוסים שיוכים, נובעת מהחשיבות של משלה היד כמרכיב מרכזי בלגיטימציה לאי שוויון כלכלי (Kelley and Evans 1993). בהקשר למדידת עקרון השוויון, יש לציין כי מחקרים אחרים מדדו עקרון זה באופן דומה למדידת שני עקרונות הצדק של צורך והישג, כלומר, על בסיס שאלות ישירות בנוגע לאופן חלוקת תגמולים. קובץ הנתונים הנוכחי לא אפשר מדידה כזו, ולכן בחרנו בדרך מדידה שונה לבחינת עקרון השוויון. ייתכן ואופן המדידה העקיף, בו נעשה שימוש במחקר זה, הנו תקף יותר שכן ממתן את היבט הרצויה החברתית.
¹⁴ הטרנספורמציה הלוגריתמית נועדה למתן את ההתפלגות האסימטרית-חיובית של ערכי ההכנסה.

תפיסת הקונפליקט החברתי

תפיסת הקונפליקט החברתי מבטאת את דימוי החברה בעיני הנחקרים – האם זו נתפסת כמערכת קונפליקטואלית או הרמונית. בעקבות מחקרים קודמים בנושא (Kelley & Evans, 1995; 1999; Zagorski, 1999), נמדדה תפיסת הקונפליקט במחקר הנוכחי על סמך שלושה אינדיקטורים, בהם התבקשו הנחקרים לציין באיזו מידה קיימים, לדעתם, מאבקים בין קבוצות שונות בחברה, כאשר שלושתם מתייחסים לקונפליקטים בזירה הכלכלית: "מאבק בין עניים לעשירים", "מאבק בין הנהלה ועובדים", "אנשים בצמרת החברה בישראל לבין אנשים בתחתית החברה" (סולם התשובות נע בין 1= אין מאבק כלל, ל 4= מאבק חזק מאוד)¹⁵. ציון גבוה בפריטים אלו מייצג תפיסה קונפליקטואלית של החברה.

משתנים אקסוגנים

בהתאם לרציונל התיאורטי, לפיו תפיסות כלפי עקרונות תגמול וכלפי רמת הקונפליקט בחברה מושפעות מהמיקום הריבוני, יבחנו מספר מאפיינים ברמת הפרט, אלה כוללים:

הכנסה: משתנה זה נמדד על ידי שאלה סגורה, בה ציין הנחקר לאיזה קבוצת הכנסה הוא משתייך לפי הכנסה חודשית נטו מעבודה בחודש האחרון. על מנת ליצור משתנה רציף קיבל כל נחקר ערך מייצג (ערך אמצעי) של קבוצת ההכנסות אליה שייך.

השכלה: לאור החשיבות הגוברת והולכת של השכלה אקדמית בחברה הישראלית בכל הקשור לתהליכי ריבוד (כהן, 1999), כמו גם במטרה לבחון את גישת הנאורות, נבנה משתנה דיכוטומי, המבחין בין נחקרים בעלי תואר אקדמי (ערך 1), לבין נחקרים ללא תואר אקדמי (ערך 0). חלוקה זו בוצעה על סמך שאלה סגורה בסקר לגבי ההשכלה הגבוהה ביותר של הנחקר.

מעמד: משתנה זה נבחר מתוך ראיית המעמד כמעצב את דימוי החברה של הפרט, במיוחד כשזה מבוטא במונחים כלכליים. לשם כך חולקו הנחקרים לקטגוריות מעמדיות, בהתאם לסכמה המעמדית של Goldthorpe (Goldthorpe et al. 1997). משתנה זה נבנה מתוך שילוב מספר אינדיקטורים: משלח היד של הנחקר, מצב תעסוקתי, המגזר בו עובד הפרט, האם עצמאי או שכיר, ועבור עצמאים - מספר המועסקים. שילוב אינדיקטורים אלו הניב תשע מתוך אחת עשרה הקטגוריות המעמדיות בסכמה המקורית של Goldthorpe, שחולקו לארבע קטגוריות מעמדיות בסיסיות: עצמאים ומעסיקים, מועסקים בחוזה שירות, כלומר, פרופסיונליים (מהווים את קטגוריית ההשוואה), מועסקים בחוזה עבודה, משמע, עובדים מקצועיים ולא

¹⁵ במטרה להציג קונפליקט בין קבוצות כתופעה נורמטיבית, הוצג הפתוח הבא לשלוש השאלות: "בכל הארצות יש הבדלים ואפילו מאבקים בין קבוצות חברתיות שונות. באיזו מידה לדעתך קיים בישראל מאבק בין...". מטרת המונח "הבדלים ואפילו מאבקים" הינה הדגשת הניגודים בין קבוצות, אף שיתכן ואלו לא הניבו עדיין מאבקים (Kelley 1995).

מקצועיים ומועסקים בחקלאות, וקטגוריה רביעית של מצב ביניים, המורכבת מטכנאים ומעובדי צווארון לבן המועסקים בעבודה רוטינית¹⁶.

מוצא: משתנה זה נבחר לאור תפיסת הבדלים אתניים בישראל כבסיס לשסעים פוליטיים, ובתוך כך גם כמרכזי לדיון במדינת הרווחה. מתוך קיומו של אי שוויון מתמשך בשכר והשכלה בין שתי קבוצות המוצא היהודיות המרכזיות (כהן, 1999), בוצעה חלוקה דיכוטומית¹⁷ של הנחקרים לשתי קבוצות מוצא: יוצאי אסיה-אפריקה (קודד כערך 1) ויוצאי אירופה-אמריקה וילידי ישראל דור שני (קודד כערך 0). הנתונים למשתנה נלקחו מתוך שאלה אודות ארץ לידת הנחקר, וילידי ישראל מתוך שאלה אודות ארץ לידת האב.

דתיות: במטרה לבחון ההבדלים בין חרדים ללא חרדים במידת התמיכה בעקרונות הצדק ובמדיניות של חלוקה מחדש, הורכב משתנה דיכוטומי על פי הגדרה עצמית של הנחקרים ("האם היית מתאר את עצמך כ..."): דתיים באופן קיצוני ודתיים מאוד קיבלו את הערך 1 (להלן, חרדים), ואלו שאינם משתייכים לקטגוריות אלה קיבלו את הערך 0 (להלן, לא חרדים).

מיגדר: במשתנה המגדר קיבלו נשים את הערך 1 וגברים קיבלו את הערך 0.

ממצאי המחקר

ממצאים תיאוריים

בטרם נציג את ממצאי המודל הרב משתני, נתאר ממצאים מרכזיים שעלו בניתוח התיאורי באשר למשתנים האנדוגניים במחקר (לוח מספר 1). ראשית, נבחן את מידת התמיכה בתפקיד המדינה בצמצום אי השוויון הכלכלי בקרב יהודים בישראל. הממצאים מעידים כי מרבית הנחקרים תומכים בכך שהממשלה צריכה להיות אחראית להקטנת פערי בהכנסות בין בעלי הכנסה גבוהה לנמוכה ובין עשירים לעניים (78.8% ו 86.7%, בהתאמה). אחוזי התמיכה הנם גבוהים גם ביחס לנמצא בחברות אחרות (Edlund, 1999) ומעידים על קונסנזוס מסוים ביחס למדיניות זו (סטיית התקן אינה גדולה: 1.08 ו 0.87, בהתאמה). עם זאת, קיימים גם הבדלים בין פרטים בתמיכה בחלוקה מחדש, אותם ננסה להסביר באמצעות המודל הרב משתני.

שנית, מבחינת עקרונות הצדק, נמצא כי מרבית הנחקרים הביעו עמדה ערכית לפיה קריטריונים כמו משפחה (כ 66%) וילדים (כ 60%) – המהווים אינדיקטורים לעקרון הצורך - הנם חשובים בקביעת שכר העובד. אחוזים נמוכים יחסית תופסים שני קריטריונים אלו כלא חשובים לקביעת שכר העובד (17% ו 23%, בהתאמה). בחינת התפלגות העמדות כלפי הקריטריונים השונים המודדים את עקרון ההישג מעידה על תמיכה גורפת: רוב רובו של הציבור היהודי בישראל סבר כי קריטריונים הישגיים של איכות הביצוע התפקיד (כ 91%), מידת המאמץ והיקף הלימודים וההכשרה שהתפקיד מחייב (כ 70%) הנם חיוניים או חשובים מאוד

¹⁶ בשונה מהסכמה המקורית של Goldthorpe (חמש קטגוריות) הפרדנו את מעמד Routine non manual לשתי קטגוריות: IIIb Lower grade routine non manual – לקטגוריית הביניים, ו - IIIa Higher grade routine non manual – לקטגוריית חוזה עבודה.

¹⁷ בבדיקה יותר מפורטת לא נמצאו הבדלים בעמדות של יוצאי אסיה וצפון אפריקה ועל כן הסתפקנו בשתי קטגוריות.

לוח מספר 1: סטטיסטיקה תיאורית של המשתנים במחקר

שם המשתנה	טווח	ממוצע (סטיית תקן)	אחוזים ¹
עמדות כלפי חלוקה מחדש (Redistribution)²			
אחריות הממשלה להקטין פערי הכנסות בין אנשים בעלי הכנסה גבוהה לנמוכה	1-5	4.06 (1.08)	78.8
אחריות הממשלה להקטין פערי הכנסות בין עשירים לעניים	1-4	3.44 (0.87)	86.7
תפיסות כלפי עקרונות צדק חלוקתי:			
צורך¹ (Need)			
סכום הדרוש לקיומה של משפחה	1-5	3.68 (1.17)	65.6
האם לעובד יש ילדים שהוא מפרנס	1-5	3.50 (1.27)	60.3
הישג² (Merit)			
השכלה והכשרה	1-5	3.85 (1.03)	70.1
איכות הביצוע	1-5	4.33 (0.67)	90.8
מאמץ	1-5	3.92 (0.99)	72.3
שוויון² (Equality)			
תפיסת קונפליקט²			
מאבק בין עשירים ועניים	1-4	2.19 (0.95)	35.0
מאבק בין הנהלה ועובדים	1-4	2.45 (0.86)	45.7
מאבק בין אנשים בצמרת לבין אנשים בתחתית החברה	1-4	2.32 (1.04)	42.0
משתני רקע			
הכנסה			
השכלה			
השכלה אקדמית			26.6
ללא השכלה אקדמית			73.4
מעמד			
מעסיקים/עצמאיים			7.3
יחסי שירות			34.9
מצב ביניים			33.8
חוזה עבודה			24.1
מוצא			
אסיה-אפריקה			48.7
אירופה-אמריקה			51.3
מיגדר			
נשים			52.0
גברים			48.0
דתיות			
חרדי, דתי מאוד			15.8
דתי, מסורתי, חילוני			84.2

1. במשתני העמדה הנתון מציין את אחוז האנשים שתמכו או תמכו מאוד בהיגד (תשובות 4-5).

2. ערך גבוה מציין עמדה התומכת בהיגד, ערך נמוך מייצג עמדה המתנגדת להיגד.

בקביעת שכר העובד. רק אחוזים בודדים סברו כי הקריטריונים הללו אינם חשובים בקביעת שכר העובד (בין 1.0% ל 11%).

מאחר ועקרון הצורך ועקרון ההישג נמדדו באמצעות סולם זהה ניתן להשוות את התפלגות תפיסות הנחקרים כלפיהם. כפי שעולה מלוח מספר 1, מדדי עקרון ההישג נתפסו כחשובים יותר בממוצע לקביעת שכר העובד, בהשוואה למדדי עקרון הצורך, וקיים קונסנזוס ערכי רחב יותר ביחס אליהם בקרב הציבור (סטיות התקן נעות בין 0.67 ל 1.03 בעקרון ההישג ובין 1.17 ל 1.27 בעקרון הצורך, ראה/י גם נספח מספר 2). השונות המעטה יחסית ביחס לחשיבות עקרון ההישג כבסיס לתגמולים, מעידה כי לעקרון זה מעמד של אידיאולוגיה דומיננטית בישראל, כפי שנמצא גם בארה"ב (Della Fava 1986; Ritzman and Tomaskovic-Devey 1992). קונסנזוס ערכי זה נמצא בקו אחד עם השערת האידיאולוגיה, ותומכת בטענות חוקרים כלפי התחזקותה של אידיאולוגיה ליברלית-מריטוקרטית על פני אידיאולוגיה לאומית שוויונית בחברה הישראלית (Ram 2000).

מדד **השוויון** בוחן מהו פער התגמולים הלגיטימי בין אלה הנמצאים בראש ובתחתית הסולם התעסוקתי¹⁸. נמצא כי רק אחוז קטן מקרב המשיבים (פחות מ- 10%) חשבו שהתגמול של עובד לא מקצועי ובעלים צריך להיות שווה (או שפועל צריך להרוויח יותר מבעל המפעל). מעבר לכך, נמצא כי בממוצע סברו הנחקרים כי בעלים צריך להרוויח פי שש מפועל לא מקצועי (ס.ת 0.78). למעשה, 50% מהציבור היהודי בישראל סבר כי בעלים צריך להרוויח לפחות פי שש מפועל לא מקצועי. נראה, אם כן, שקיימת לגיטימציה גבוהה יחסית לפערי הכנסות בין תעסוקות שונות בקרב יהודים בישראל.

שלישית, באשר לתפיסת **דימוי החברה**, נמצא כי הנחקרים נוטים להיות בעלי תפיסה מתונה יחסית של קונפליקט מעמדי. העמדה הרווחת ביותר היא כי המאבק בין קבוצות שונות אינו חזק במיוחד (בין 32% ל 41%) ורק מעטים סברו כי קיים מאבק חזק מאוד (בין 11% ל 17%). מנגד, רק כרבע או פחות מהנחקרים סברו כי לא קיים מאבק כלל. יחסים מעמדיים בישראל נתפסים, איפוא, כקונפליקטואליים במידה בינונית, בדומה לנמצא בחברות אחרות (Kelley & Evans, 1999).

לסיכום, בחינת עמדות הנחקרים ביחס למושגים הנבחנים במחקר מעידה כי מרביתם תומכים בהתערבות המדינה בחלוקה מחדש של הכנסות. בנוסף, נמצאה תמיכה ציבורית רחבה לעקרון ההישג ובמידה פחותה גם לעיקרון הצורך, אך מנגד לגיטימציה לאי שוויון בהכנסות. בהתאם להשערת המחקר, נמצא קונסנזוס ערכי רחב ביחס לעקרון ההישג, בהשוואה לעקרון הצורך, ממצא שהוביל אותנו להוציא מן הניתוח הרב משתני את עקרון ההישג (בשל שונות נמוכה). לבסוף, היחסים בין מעמדות וקבוצות חברתיות נתפסים כקונפליקטואליים במידה מתונה. לאור זאת, נעבור לבחינת שאלת מעמדן של תפיסות הצדק ודימוי החברה, כמתווכות בין מאפיינים חברתיים לבין עמדות כלפי מדינת הרווחה.

¹⁸ ראה/י הגדרה אופרציונלית לעיל. ערכים חיוביים מבטאים עמדה לפיה יש להעניק תגמול רב יותר לבעלים על מפעל גדול וערכים שליליים מבטאים עמדה לפיה יש להעניק לפועל בלתי מקצועי שכר גבוה יותר. הערך אפס מבטא עמדה שוויונית, לפיה יש לתגמל את שניהם באותו סכום.

תוצאות הניתוח הרב משתני

המודל המדידתי

כאמור, ניתוח משוואות מבניות כולל שני שלבים, מודל מדידתי ומודל מבני. נפתח בתיאור תוצאות המודל המדידתי. המסקנה המרכזית העולה מלוח מספר 2, המציג את מקדמי הטעינה המתוקננים שעלו בניתוח, הינה כי האינדיקטורים משקפים באופן הולם כל אחד מן המושגים התיאורטיים שנכללו במודל (מקדמי טעינה מתוקננים נעים בין 0.57 לבין 0.90). באופן ספציפי, המקדמים המתוקננים המחושבים מניתוח הגורמים של שני האינדיקטורים לעמדות כלפי חלוקה מחדש הנם גבוהים יחסית (נעים על טווח בין 0.75 ל 0.78), כאשר היחסים בין עקרון הצורך לבין שני האינדיקטורים שלו הנם הגבוהים ביותר מבין כל המשתנים הנמדדים (נעים על טווח בין 0.85 ל 0.90). יוצא דופן במקצת הוא מושג תפיסת הקונפליקט, אשר שני אינדיקטורים – קונפליקט בין עניים ועשירים (מקדם טעינה מתוקנן 0.78) וקונפליקט בין אנשים בצמרת ובתחתית (מקדם טעינה מתוקנן 0.85) משקפים באופן תקף יותר את תפיסת הקונפליקט, בהשוואה לאינדיקטור של קונפליקט בין הנהלה לעובדים (מקדם טעינה מתוקנן 0.57). למרות שמידת התאמתו של אינדיקטור זה למושג הקונפליקט חזקה פחות, ניתן לראותה כמספקת. אם כן, תוצאות המודל המדידתי מעידות כי כל המושגים נמדדו באופן תקף, ולפיכך, מחזקות את הבסיסים התיאורטיים שהנחו אותנו בבחירת האינדיקטורים השונים.

המודל המבני

המודל אשר מוצג בתרשים מספר 2, נאמד בשני שלבים.¹⁹ בשלב הראשון הנחנו כי הקשר מאפייני הפרט לבין התמיכה במדיניות של חלוקה מחדש מתווך במלואו ע"י עמדת הפרט ביחס לעקרונות החלוקה, ותפישתו לגבי מידת הקונפליקט בחברה. מכיוון שמדדי טיב המודל לא היו ברמה מספקת הוספנו בשלב השני עפ"י שיקולים תיאורטיים, קשרים ישירים בין משתנה המוצא והשייכות למעמד העובדים, לבין התמיכה בחלוקה מחדש. מדדי טיב המודל בשני השלבים מוצגים בלוח מספר 3.

בהצגת התוצאות של המודל המבני נתחיל בפירוט ההשפעה של המשתנים האנדוגנים ואקסוגנים על התמיכה בחלוקה מחדש, לאחר מכן נדון בהשפעת המשתנים האקסוגניים על המשתנים המתווכים, ולבסוף נשווה בין המשתנים האקסוגניים עפ"י מידת ההשפעה שלהם על עמדות כלפי חלוקה מחדש. התוצאות האמפיריות של המודל המבני מוצגות בתרשים 2,²⁰ ובטבלה 3. מקדמי ההשפעה אשר מופיעים בטבלה 3 הנם מקדמי השפעה חלקיים, ולפיכך הקשרים אליהם נתייחס בחלק זה הנם בפיקוח על שאר המשתנים במודל. כפי שניתן לראות התוצאות תואמות ברובן להשערות שנובעות מהמודל התיאורטי שהוצג בתרשים 1. בהתאם

¹⁹ האמידה נעשתה מתוך מטריצת מתאמים בין כל המשתנים (ראה נספח) באמצעות בניתוח משוואות מבניות בשיטה של Maximum Likelihood (Arbuckle and Wothke 1999).

²⁰ בתרשים 2 מופיעים המשתנים הלטנטים ללא האינדיקטורים שלהם על מנת לפשט את הציור. האינדיקטורים מופיעים בלוח 2.

להשערת הקונפליקט, ככל שתפיסת הפרט קונפליקטואלית יותר תמיכתו במדיניות של חלוקה מחדש גבוהה יותר. כמו כן, נמצא כי ככל שישנה תמיכה גבוהה יותר בעקרונות השוויון והצורך, כך התמיכה במדיניות של חלוקה מחדש חזקה יותר. ממצא זה תומך בהשערה שהעלינו ביחס לקשר בין התמיכה בעקרונות החלוקה של שוויון וצורך לבין תמיכה במדיניות של חלוקה מחדש (Kluegel and Miyano 1995).

בחינה של המקדמים המתוקננים מצביעה על כך שמבין המשתנים האנדוגנים שנכללו במודל, ההשפעה הרבה ביותר על מדיניות של חלוקה מחדש הנה של משתנה הצורך (0.24), ולאחר מכן תפיסת הקונפליקט (0.15) ותמיכה בעקרון השוויון (0.10). בניגוד למודל המקורי, המניח כי השפעת המשתנים האקסוגניים על התמיכה במדיניות של חלוקה מחדש מתווכת במלואה ע"י העמדה ביחס לעקרונות חלוקה ותפיסת הקונפליקט, נמצאה השפעה ישירה של מעמד ומוצא על עמדות ביחס לחלוקה מחדש. נמצא כי פרטים אשר משתייכים למעמד העובדים מדווחים על תמיכה גבוהה יותר במדיניות של חלוקה מחדש, לעומת פרטים במעמד יחסי השירות. ממצא זה מעיד על כך שההשפעה של ההשתייכות למעמד העובדים על התמיכה במדיניות של חלוקה מחדש אינה מתווכת במלואה ע"י תפיסת הקונפליקט. חישוב מקדם ההשפעה העקיף²¹ מצביע על כך שהשפעה הישירה משמעותית יותר מההשפעה העקיפה (0.14 ו- 0.01 בהתאמה). כמו כן, נמצא שאנשים ממוצא אסיה-אפריקה מביעים תמיכה גבוהה יותר במדיניות של חלוקה מחדש, בהשוואה לאנשים ממוצא אירופה-אמריקה-ישראל. גם במקרה זה ההשפעה הישירה גבוהה יותר מההשפעה העקיפה (0.13 ו- 0.07 בהתאמה). שני הממצאים האחרונים מצביעים על חשיבות הגורם המעמדי והאתני בעיצוב העמדות כלפי מדינת הרווחה.

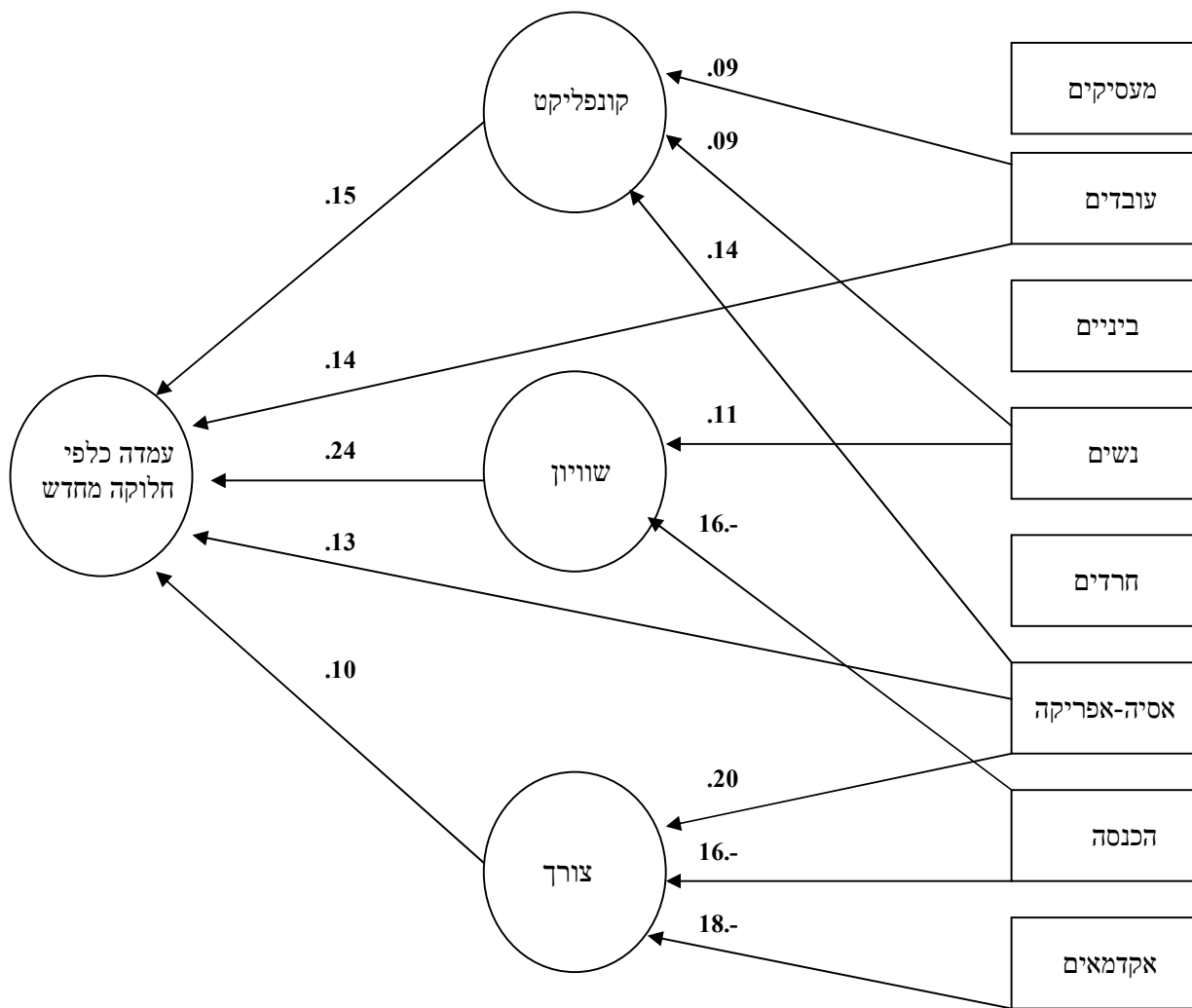
לוח מספר 2: תוצאות המודל המדידתי; ציוני טעינה מתוקננים

קונפליקט	צורך	שוויון	חלוקה מחדש
קונפליקט 1	.78		
קונפליקט 2	.57		
קונפליקט 3	.85		
צורך 1	.85		
צורך 2	.90		
שוויון 1		1.00	
חלוקה מחדש 1			.78
חלוקה מחדש 2			.75

1. למשתנה לטנטי זה אינדיקטור אמפירי אחד.

²¹ הסבר לגבי חישוב מקדם ההשפעה החלקי מוצג בפסקה האחרונה של תיאור תוצאות המודל המבני.

תרשים מספר 2: תוצאות המודל המבני לניבוי עמדה כלפי חלוקה מחדש, תפיסת קונפליקט ועקרונות הצדק; מקדמי השפעה מתוקננים

בחינת ההשפעה של מאפייני הפרט על העמדה הערכית ביחס לעקרונות החלוקה מצביעה על אישוש חלקי להשערות המחקר. בהתאם להשערת האינטרס האישי נמצאה השפעה שלילית של הכנסה על התמיכה בעקרונות השוויון והצורך (d'Anjou *et al.* 1995; Shepelak 1989). משמעות השפעה זו הנה שככול שהכנסתו של האדם עולה כך הוא נוטה להסכים פחות עם עקרונות השוויון והצורך. משתנה ההשכלה נמצא כמשפיע באופן שלילי על התמיכה בעקרון הצורך, אך כחסר השפעה ביחס לתמיכה בעקרון השוויון. בעלי השכלה אקדמית דיווחו על תמיכה חלשה יותר בעקרון הצורך, מאשר חסרי השכלה אקדמית. ביחס לעקרון השוויון לא נמצאו הבדלים בין בעלי השכלה אקדמית לחסרי השכלה אקדמית. ממצאים באשר להשפעת ההשכלה על עקרון השוויון מנוגדים להשערת הנאורות ולהשערת האינטרס העצמי גם יחד. סה"כ השפעת ההשכלה על עקרונות הצדק תואמת יותר להשערת האינטרס האישי. תמונה מעורבת מתקבלת גם ביחס להשפעה של משתנה המוצא. בהתאם להשערת האינטרס האישי, אנשים ממוצא אסיה-אפריקה תומכים יותר מאנשים ממוצא אירופה-אמריקה בעקרון הצורך. חוסר ההסכמה ביחס לעקרון הצורך יכול להתקשר להבדלים בין קבוצות המוצא במשאבים, ובמספר הנפשות במשפחה (לוי-אפשטיין, 2000). אולם, בניגוד להשערת האינטרס האישי לא נמצאה השפעה של המוצא על התמיכה בעקרון השוויון. ממצא זה מעיד על הסכמה בין הקבוצות האתניות באשר לאופי הרצוי של התפלגות ההכנסות בחברה. לבסוף, נמצאה השפעה חיובית של משתנה המיגדר על התמיכה בעקרון השוויון, אך לא על התמיכה בעקרון הצורך. לפי ממצא זה נשים מביעות תמיכה גבוהה יותר בעיקרון השוויון, ביחס לגברים, אך אינן מביעות תמיכה גבוהה יותר בעיקרון הצורך. ממצאים אלו מנוגדים להשערת המגדר, לה לא נמצאה תמיכה גם במחקרים אחרים. בניגוד לכך יש בממצאים אלו תמיכה להשערת האינטרס האישי, לפיה קבוצות כפיפות יביעו תמיכה בגישה אשר תשפר את מעמדם החברתי. כמן כן, לא נמצאו פערים במידת התמיכה בעקרונות החלוקה בין חרדים ללא חרדים. לפיכך, נראה שלאחר פיקוח על משתני המעמד (כסיכויי חיים), אין למידת הדתיות השפעה על התמיכה בעקרונות חלוקה. הממצאים ביחס לתפישת הקונפליקט תואמים להשערות המחקר. נחקרים ממעמד העובדים דיווחו על תפישת קונפליקט גבוהה יותר מאשר נחקרים בעלי חוזה שרות. לא נמצא פער בתפישת הקונפליקט בין פרטים במעמד יחסי השרות, לבין פרטים שהנם מעסיקים או שייכים לקבוצת הביניים. נראה, אם כן, שהאבחנה המעמדית המשמעותית הינה בין מעמד העובדים לאלה המשתייכים לקטגוריות מעמדיות אחרות. נמצא גם כי נחקרים ממוצא אסיה-אפריקה תופשים את החברה כקונפליקטואלית יותר מאשר נחקרים ממוצא אירופה-אמריקה. ממצא זה מוסבר ע"י הכפיפות של קבוצה זו במערכת החברתית. גם נשים נמצאו כבעלות תפישת קונפליקט גבוהה יותר מאשר גברים, דבר המצביע על מודעות גוברת למאפיינים המבניים של השסע המגדרי בחברה (Kelley and Evans 1999; Svallfors 1997).

לוח מספר 3: מודל מבני בשלבים לניבוי עמדה כלפי חלוקה מחדש, קונפליקט, צורך ושוויון; מקדמי רגרסיה לא מתוקננים (טעויות תקן)

שלב 2	שלב 1	משתנה
		<u>חלוקה מחדש</u>
.11 (.04) **	.13 (.04) **	קונפליקט
.16 (.03) **	.18 (.03) **	צורך
.09 (.04) *	.07 (.03)	שוויון
.21 (.06) **	--	מעמד עובדים
.17 (.06) *	--	מוצא
		<u>צורך</u>
-.05 (.01) **	-.06 (.01) **	הכנסה
-.40 (.09) **	-.39 (.09) **	השכלה אקדמית
.40 (.08) **	.40 (.08) **	אסיה-אפריקה
--	.08 (.08)	נשים
.10 (.10)	.11 (.10)	חרדים
		<u>שוויון</u>
-.04 (.01) **	-.04 (.01) **	הכנסה
--	.08 (.07)	השכלה אקדמית
--	-.05 (.06)	אסיה-אפריקה
.18 (.06) **	.16 (.06) *	נשים
.02 (.08)	.01 (.08)	חרדים
		<u>קונפליקט</u>
0.19 (.09) *	.23 (.10) *	מעמד עובדים
--	.09 (.09)	ביניים
--	-.08 (.15)	מעסיקים
.24 (.07) **	.23 (.07) **	אסיה
.16 (.07) *	.14 (.07)	נשים
		<u>התאמת המודל</u>
118.76	134.67	X
67	64	d.f
.000	.000	P value
.999	.97	<u>P close</u>
.033	.04	RMSEA
.06	.06	RMR
.98	.98	GFI
.96	.95	AGFI

P.V.< 0.05 *

P.V.< 0.01 **

לסיכום החלק המתאר את תוצאות המודל המבני נשווה את ההשפעה הכוללת של המשתנים האקסוגניים שנכללו בעבודה זו על עמדות כלפי חלוקה מחדש. ההשפעה הכוללת של כל משתנה אקסוגני על עמדות כלפי חלוקה מחדש מתבטאת במקדמי ההשפעה הישירים והעקיפים של כל משתנה. ההשפעה הישירה מביעה את ההשפעה של המשתנה האקסוגני על עמדה כלפי חלוקה מחדש, בפיקוח על המשתנים האקסוגניים והאנדוגנים שנבחנו במחקר. לשם חישוב ההשפעה העקיפה של המשתנים האקסוגנים הוכפל מקדם ההשפעה

המתוקנן של המשתנה האקסוגני על המשתנה האנדוגני, במקדם ההשפעה המתוקנן של המשתנה האנדוגני על עמדה כלפי חלוקה מחדש. עבור משתנים אקסוגנים שהשפעתם על חלוקה מחדש מתווכת ע"י יותר ממשתנה לטנטי אחד, סכמנו את כל נתיבי ההשפעה.

לוח מספר 4: פירוק מקדמי ההשפעה המתוקננים של המשתנים האקסוגנים על עמדה כלפי חלוקה

מחדש			
משתנה	השפעה ישירה	השפעה עקיפה	השפעה כוללת
הכנסה	.00	05.-	-.05
השכלה	.00	-.04	-.04
מוצא	.13	.07	.20
מין	.00	.02	.02
מעמד (בהשוואה למעמד יחסי			
שרות)			
עובדים	.14	.01	.15
בייניים	.00	.00	.00
מעסיקים	.00	.00	.00

כפי שניתן לראות בלוח מספר 4, מוצא ומעמד הנם המשתנים בעלי ההשפעה הבולטת ביותר על עמדה כלפי חלוקה מחדש. כמו כן, כפי שתואר לעיל, חלקה היחסי של ההשפעה הישירה של משתני המוצא והמעמד על מדיניות של חלוקה מחדש גבוהה מזה של ההשפעה העקיפה. ההשפעה החזקה של משתנה המוצא על עמדות כלפי חלוקה מחדש, משקפת את היחס בין מדינת הרווחה לבין שסעים אתניים. ניתן לראות את מדינת הרווחה כזירה בה מנסות קבוצות שונות להביא לביטוי את האינטרסים שלהם באמצעות עיצוב מדיניות רווחה מועדפת. הממצא ביחס להשפעת המעמד תואם לממצאים של מחקרים נוספים (Roller 1995; Svallfors 1997), ומעיד על החשיבות של הגורם המעמדי בעיצוב העמדה כלפי מדיניות של חלוקה מחדש. בניגוד למחקרים קודמים (Kluegel and Miyano 1995), השפעת משתני ההכנסה והשכלה על עמדות כלפי חלוקה מחדש הנה מתונה למדי. יש בכך בכדי להעיד שעמדותיהם של פרטים ביחס למדיניות חברתית, אינן תלויות רק במיקומם במערכת החברתית (מצב סוציו-אקונומי), אלא במידה רבה יותר בשייכותם לקבוצה של פרטים בעלי אינטרסים דומים ביחס למדינת הרווחה. לסיום, נמצאה השפעה חלשה למדי של מיגדר על עמדות כלפי

חלוקה מחדש. ממצא זה מאושש את הנחה בדבר קיומו של שסע מיגדרי ביחס למדינת הרווחה, אולם בה בעת ניתן לראות כי שסע זה מרכזי פחות מהשסע המעמדי והאתני.

סיכום ודיון

המודל התיאורטי שהנחה מחקר זה מבוסס על הרעיון לפיו תפישות של צדק חלוקתי ודימוי החברה בהן מחזיקים אנשים מושפעות במידה רבה ממיקום הפרט במערכת הריבודית. תפישות אלו משפיעות, בתורן, על עמדות כלפי חלוקה מחדש. במובן זה ניתן לראות בתפישות הצדק ודימוי החברה כגורמים המתווכים (ולפיכך 'מסבירים') את הקשר בין מאפיינים סוציו-דמוגרפים לבין עמדות ביחס למדינת הרווחה. הניתוח הרב משתני שנועד לבחון את המודל התיאורטי העלה ממצאים רבים, ואנו נתייחס בקצרה לחשובים מביניהם.

באופן כללי נמצא כי סטטוסים המייצגים מיקום נמוך במערכת החברתית הריבודית קשורים לתמיכה חזקה יותר בחלוקה מחדש. אולם, נמצאו הבדלים במנגנונים החברתיים אשר מעצבים קשרים אלו. באשר לסטטוסים המייצגים את מיקומו של הפרט בהירארכיה החברתית, כגון השכלה והכנסה, נמצא כי כל השפעתם על עמדות כלפי חלוקה מחדש מתווכת ע"י דימוי החברה ועקרונות חלוקה מועדפים. בניגוד לכך, למאפיינים חברתיים אשר משקפים זהות קבוצתית, בנוסף על מיקום במערכת הריבודית, ישנה השפעה ישירה חזקה על תמיכה במדיניות של חלוקה מחדש. באופן ספציפי, מצאנו כי ההשפעה של מוצא ושל מעמד מתווכת במידה חלקית בלבד ע"י עקרונות צדק חלוקתי ותפישות לגבי דימוי החברה, ומרבית השפעתם על התמיכה בחלוקה מחדש הנה ישירה. ממצא זה מצביע על החשיבות של מעמד ומוצא בעיצוב דעת הקהל ביחס למדיניות חברתית, ומנוגד לתפישה לגבי החלשות השסע המעמדי. מאפיין אחד אשר אינו תואם לדפוס אשר תואר לעיל הנו המגדר. מצאנו השפעה חלשה בלבד של מגדר על עמדות כלפי חלוקה מחדש, שתוכה במלואה ע"י דימוי החברה ועקרונות החלוקה.

בחינה של הממצאים התיאורטיים מצביעה על תמיכה חזקה במדיניות ממשלתית של חלוקה מחדש. באותו זמן, מצאנו גם קונצנזוס ביחס לתמיכה בעקרון ההישג (Merit) כעיקרון של צדק חלוקתי בספירה הכלכלית. התמיכה הרחבה בעיקרון זה מרמזת על כך שהוא הפך לאידיאולוגיה הדומיננטית הרווחת בישראל. למרות הלגיטימציה הרחבה לאי שוויון בתגמולים בספירה הכלכלית, הציבור הישראלי מעדיף שרמת אי-השוויון תהיה מוגבלת. היחס הממוצע בין התגמולים הנתפשים עראויים למקצועות בתחתית ובראש סולם התעסוקות בישראל הנו 1:6. במידה מסוימת נראה עמדות אלו יכולות להיות משלימות. אנשים מקבלים את הצורך באי שוויון בתחום הכלכלי, אך בו זמנית מעוניינים בהצבת גבול עליון למידת אי השוויון. מעבר לכך, אנשים מבחינים בין תהליכי שוק לתהליכים שאינם במסגרת השוק, ומצפים מהמדינה לפצות על כשלון השוק בהספקת תגמולים אשר יספקו את צורכיהם של החלשים ביותר.

ניתן גם לפרש את ממצאינו כמייצגים חוסר עקביות בעמדות האנשים (תמיכה של הפרט בעקרונות חלוקה מנוגדים). חוסר העקביות יכולה לנבוע מתהליך של שינוי אידיאולוגי בחברה הישראלית, מדומינטיות

של האידיאולוגיה סוציאליסטית-שוויונית, לדומיננטיות של אידיאולוגיה ניאו-ליברלית. כך, עמדות מנוגדות יכולות להיכלל במשותף במערכת האמונות של הפרט באופן זמני. עם זאת, המידע שבידנו, שנאסף בנקודת זמן אחת, אינו מאפשר לנו להמשיך ולפתח פירוש זה. מידע שייאסף לאורך זמן, יוכל לשפר במידה רבה את הבנתנו לגבי היציבות והשינוי בתמיכה במדינת הרווחה בישראל.

כפי שצינו בתחילת המאמר קיים הבדל בין חברות באופי מדיניות הרווחה, ובהקשרים הפוליטיים בהם הן עוצבו. לפיכך, יש צורך בבחינה של המודל התיאורטי באמצעות נתונים מחברות שונות, לשם תיקוף המודל התיאורטי שהצגנו, המסביר את הקשר בין מיקום חברתי ותמיכה במדינת הרווחה. בחינה זו גם תוכל להראות כי אופי הקשר הנו שונה במשטרי רווחה שונים.

מקורות

לוין-אפשטיין, נח. 2000. משפחה וריבוד: דפוסי שעתוק של אי-שוויון בישראל, " ע' 121-145 בצדק חלוקתי בישראל. בעריכת מ. מאוטנר. תל-אביב: רמות.

מרמור, אנדרי. 2000. "הערך האינטריוני של שוויון כלכלי, " ע' 51-65 בצדק חלוקתי בישראל. בעריכת מ. מאוטנר. תל-אביב: רמות.

רם, אורי. 1999. "בין הנשק והמשק: ישראל בעידן העולמקומי, " סוציולוגיה ישראלית ב(1): 99-145.

Alwin, D.F. 1992. "Equity theory." in *Encyclopedia of Sociology*, edited by E. F.

Borgatta and M. L. Borgatta. New York: McMillan.

Arbuckle, J. L. and W. Wothke. 1999. *AMOS user's guide 4.0*. Chicago: Small Waters.

Arthur, J and W. Shaw. 1978. *Justice and Economic Distribution*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.

Barber, Benjamin R. 1996. *Jihad vs. McWorld: How Globalism and Tribalism are Shaping the World*. New York: Ballantine Books.

Bell, J. and E. Schokkaert. 1992. "Interdisciplinary theory and research on justice." Pp. 237-254 in *Justice: Interdisciplinary Perspectives*, edited by K. R. Scherer. Cambridge: Cambridge University Press.

Benabu, Roland. 2000. "Meritocracy, redistribution, and the size of the pie." Pp. 317-339 in *Meritocracy and Economic Inequality*, edited by K. Arrow, Samuel Bowels and Steven Durlauf. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Berger, J, Jr , M. Zelditch, B. Anderson, and B.P. Cohen. 1972. "Structural aspects of distributive justice: a status value formulation." Pp. 119-146 in *Sociological Theories in Progress*, edited by J. J. Berger, M. Zelditch, and B. Anderson. New York: Houghton-Mifflin.

Boomsma, A. 2000. "Reporting analyses of covariance structures." *Structural Equation Modeling* 7:461-483.

Castells, Manuel. 1998. *End of Millennium*. Oxford: Blakwell.

Castles, F. and D. Mitchell. 1993. "Worlds of welfare and families of nations." in *Families of Nations*, edited by D. Castles.

Crespi, I. 1997. *The Public Opinion Process: How the People Speak*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

- d'Anjou, L. , A. Steijn, and D. Van Aarsen. 1995. "Social position, ideology and distributive justice." *Social Justice Research* 8:351-384.
- Della Fava, Richard L. 1986. "Toward an explication of the legitimation process." *Social Forces* 65:476-500.
- Edlund, Jonas. 1999. "Attitudes to income redistribution and taxation in social democratic and liberal welfare state regimes: A comparison between Sweden, Great Britain and the United States." Pp. 73-110 in *Modern Society and Values*, edited by N. Tos, P. Mohler, and B. Malner. Ljubljana: University of Ljubljana.
- Esping-Andersen, Gosta. 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Esping-Andersen, Gosta (ed.). 1993. *Changing Classes: Stratification and Mobility in Post-Industrial Societies*. London: Sage.
- Fligstein, Neil. 1998. "Is globalization the cause of the crisis of welfare states?" in *EUI Working Paper*. Florence, Italy.
- Flora, Peter and Arnold J. Heidenheimer. 1987. *The Development of Welfare States in Europe and America*. New Brunswick, N.J.: Transaction.
- Giddens, Anthony. 1994. *Beyond Left and Right*. Cambridge: Polity Press.
- Gilligan, C. 1982. *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Goldthorpe, John H., Meir Yaish, and Vered Kraus. 1997. "Class mobility in Israeli society: A comparative perspective." *Research in Stratification and social Mobility* 15:3-28.
- Hicks, A. 1999. *Social democracy and Welfare Capitalism*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Jasso, Guillermina. 1980. "A new theory of distributive justice." *American Sociological Review* 45:3-32.
- Kelley, J and M.D.R. Evans. 1993.
- . 1999. "Public perceptions of class conflict In 21 nations." Pp. 43-71 in *Modern Society and Values*, edited by N. Tos, P. P. Mohler, and B. Malnar. Ljubljana: University of Ljubljana.

- Kelley, J and Evans, M.D.R. 1995. "Class and Class conflict In six Western nations." *American Sociological Review* 60.
- Kichelt, H. 1995. *The Politics of European Welfare States*. New York: Cambridge University Press.
- Kischelt, H.H. 1994. *The Transformation of Social Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Kluegel, James R. and Masaru Miyano. 1995. "Justice beliefs and support for the Welfare State in advanced capitalism." Pp. 81-105 in *Social Justice and Political Change: Public Opinion in Capitalist and Post-Socialist Countries*, edited by J. R. Klugel, D. Mason, and B. Wegener. New York: Aldine de Gruyter.
- Korpi, Walter. 2000. "Faces of inequality: Gender, class, and patterns of inequalities in different types of welfare states." *Social Politics* 7:127-191.
- Kuechler, Manfred. 1998. "The survey method: An indispensable tool for social science research everywhere?" *American Behavioral Scientist* 42:178-200.
- Mann, Michael. 1986. "A crisis in stratification theory? Persons, households/families/lineages, genders, classes and nations." Pp. 40-56 in *Gender and Stratification.*, edited by R. Crompton and M. Mann. Cambridge: Polity Press.
- Marshall, T.H. 1950. *Citizenship and Social Class*. Oxford: Oxford University Press.
- Maruyama, G.M. 1998. *Basics of Structural Equation Modeling*. London: Sage Publications.
- Miller, D. 1999. *Principles of Social Justice*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Miller, David. 1992. "Distributive justice: What the people think." *Ethics* 102:555-593.
- Moorehouse, H.F. 1976. "Attitudes to class and class relationships in Britain." *Sociology* 10:469-496.
- Orloff, A.S. 1996. "Gender in the welfare state." *Annual Review of Sociology* 22:51-78.
- Orloff, Ann Shola. 1993. "Gender and the social rights in citizenship: The comparative analysis of gender relations and welfare states." *American Sociological Review* 58:303-328.

- Pateman, Carole. 1988. "The patriarchal welfare state." Pp. 231-260 in *Democracy and the Welfare State*, edited by A. Gutman. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Ram, Uri. 2000. "The promised land of business opportunities: Liberal post-Zionism in the glocal age." Pp. 217-240 in *The New Israel: Peacemaking and Liberalization*, edited by G. Shafir and Y. Peled. Boulder, CO: Westview Press.
- Rawls, John. 1971. *A theory of Justice*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Ritzman, Rosemary L. and Donald. Tomaskovic-Devey. 1992. "Life chances and support for equality and equity normative and counternormative distribution rules." *Social Forces* 70:745-763.
- Roller, Edeltraud. 1995. "The welfare state: The equality dimension." Pp. 165-197 in *The Scope of Government*, edited by O. Borre and E. Scarbrough. Oxford: Oxford University Press.
- Rozenhek, Z. 1998. "Policy paradigms and the dynamics of the welfare state: The Israeli welfare state and the Zionist colonial project." *International Journal of Sociology and Social Policy* 18:157-202.
- . forthcoming. "Social policy and state-building: The dynamics of the Israeli welfare state." in *West-East Comparison of Welfare States*, edited by C. Aspalter. New York: Nova Science Publications.
- Sainsbury, Diane. 1996. *Gender Equality and Welfare States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Saskia-Sasson, A. 1996. *Losing Control: Sovereignty in an Age of Globalization*. New York: Columbia University Press.
- Sen, Amartya. 2000. "Merit and justice." Pp. 5-16 in *Meritocracy and Economic Inequality*, edited by K. Arrow, Samuel Bowels and Steven Durlauf. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Shafir, Gershon and Yoav Peled. 2000. "The New Israel: Peacemaking and Liberalization." Boulder, CO: Westview Press.
- Shepelak, Norma J. 1989. "Ideological stratification: American beliefs about economic justice." *Social Justice Research* 3:217-231.

- Strange, Susan. 1996. *The Retreat of the State*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Svallfors, Stefan. 1997. "Worlds of welfare and attitudes to redistribution: A comparison of eight western countries." *European Sociological Review* 13:283-304.
- Swift, A., Marshall G., C. Burgoyne, and D. Routh. 1995. "Distributive justice: does it matter what the people think?" Pp. 15-47 in *Social Justice and Political Change*, edited by K. J.R., D. S. Mason, and B. Wegener. Berlin: Walter de Gruyter.
- Wearness, K. 1987. "On the rationality of caring." in *Women and the State*, edited by A. Showstack Sasson. London: Hutchinson.
- Wilensky, Harold. 1975. *The Welfare State and Equality*. Berkeley: University of California Press.
- Young, Michael. 1958. *The Rise of Meritocracy, 1870-2033*. London: Thames and Hudson.
- Zagorski, Krzysztof. 1999. "Egalitarianism, Perception of Conflicts and Support for Transformation in Poland." in *the End of the Welfare State? Responses to State Retrenchment*, edited by S. Svallfors and P. Taylor-Gooby. New York: Routledge.

נספח מספר 1: הגדרות אופרציונליות של המשתנים במחקר

המשתנים האקסוגנים במחקר: הגדרות אופרציונליות וטוח ערכים

משתנה	הגדרה אופרציונלית	טוח ערכים
הכנסה	מהי קבוצת ההכנסה שאליה אתה משתייך לפי הכנסה חודשית נטו מעבודה בחודש האחרון (כולל שעות נוספות, פרמיות וכו')	=1 עד 2000
		=2 2001-4000
		=3 4001-6000
		=4 6001-8000
		=5 801-10000
		=6 +10001
השכלה	מהי ההשכלה הגבוהה ביותר שלך?	=1 השכלה אוניברסיטאית מלאה עם תואר אקדמי
		=0 כל השאר
מוצא	באיזה ארץ נולדת.	=1 אסיה-אפריקה
מעמד	נבחן עפ"י הסיווג של Goldthorpe - סיווג המשלב תעסוקה וסטטוס תעסוקתי (עצמאי, שכיר)	=0 כל השאר
		חולק לארבע קטגוריות
		=1 שרות- I + II
		=2 מעסיק/עצמאי- IVa + IVc
		=3 ביניים- IIIa + V
מיגדר	מין המרואיין	=4 עבודה- IIIb + VI + VIIa
		=1 נשים
		=0 גברים

Goldthorpe class Classification:

- I Higher grade professionals
- II Lower grade professionals
- IIIa Higher grade routine non manual
- IIIb Lower grade routine non manual
- IVa Small employer
- IVb Self employed
- IVc farmers
- V Technicians
- VI Skilled workers
- VIIa Unskilled workers
- VIIb Agricultural Workers

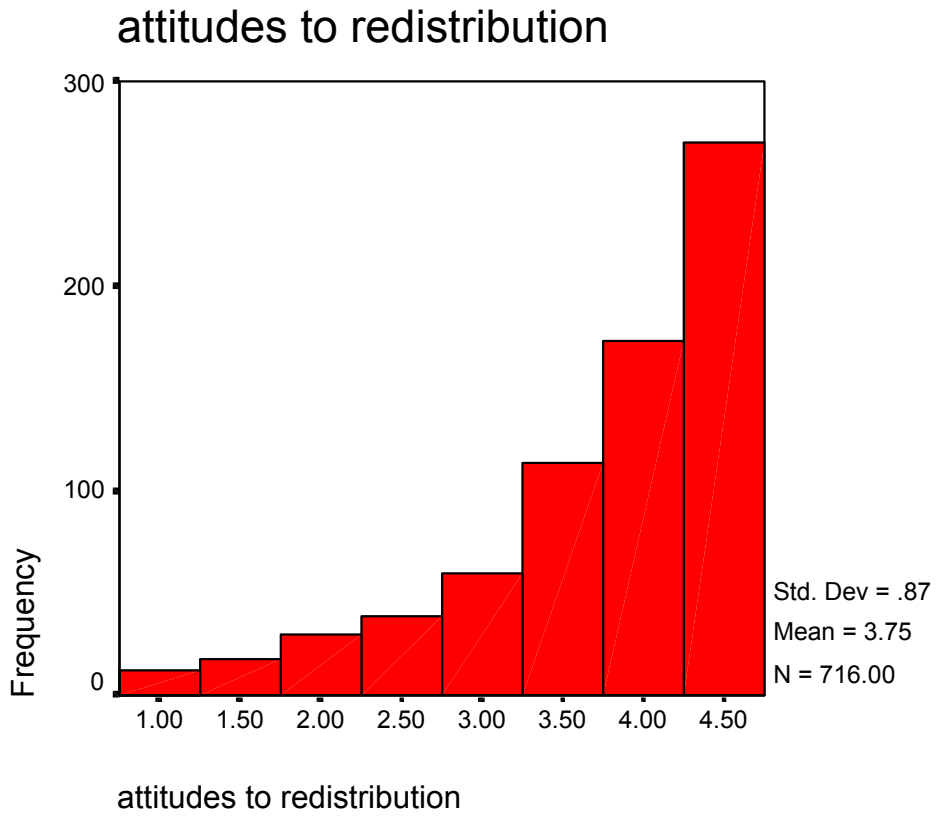
המשתנים האנדוגנים במחקר: הגדרות אופרציונליות

משתנה	הגדרה אופרציונלית	טווח ערכים
1. עמדה כלפי חלוקה מחדש של הכנסות ע"י המדינה	☐ האם אתה מסכים או לא מסכים ש: זו האחריות של הממשלה להקטין את הפערים בהכנסות בין אנשים בעלי הכנסה גבוהה לבין אנשים בעלי הכנסה נמוכה	סולם לייקרט 5-1: =1 מסכים בהחלט =5 =בהחלט לא מסכים
	☐ באופן כללי, האם אתה חושב שהממשלה צריכה או לא צריכה להיות אחראית לדברים הבאים: להקטין את פערי ההכנסות בין עשירים ועניים.	סולם לייקרט 4-1: =1 בהחלט צריכה להיות אחראית =5 =בהחלט לא צריכה להיות אחראית
2. תפיסת דימוי החברה	☐ בכל הארצות יש הבדלים ואף מאבקים בין קבוצות חברתיות שונות. באיזה מידה לדעתך קיים בישראל מאבק בין:	סולם לייקרט 5-1: =1 מאבק חזק מאוד =5 =אין כל מאבק
	☐ עשירים ועניים	
3. תפיסה כלפי עקרון חלוקה על פי צורך	☐ הנהלה ועובדים	סולם לייקרט 5-1: =1 מאבק חזק מאוד =5 =אין כל מאבק
	☐ אנשים בצמרת החברה בישראל לבין אנשים בתחתית החברה	סולם לייקרט 5-1: =1 מאבק חזק מאוד =5 =אין כל מאבק
4. תפיסה כלפי עקרון חלוקה על פי הוגנות	☐ כשמחליטים מה יהיה שכרם של אנשים, באיזה מידה לדעתך יש לקחת בחשבון את הדברים הבאים:	סולם לייקרט 5-1: =1 חיוני =5 =כלל לא חשוב
	☐ הסכום הדרוש לקיומה של משפחה	
4. תפיסה כלפי עקרון חלוקה על פי הוגנות	☐ האם יש לעובד ילדים שהוא מפרנס	סולם לייקרט 5-1: =1 חיוני =5 =כלל לא חשוב
	☐ כשמחליטים מה יהיה שכרם של אנשים, באיזה מידה לדעתך יש לקחת בחשבון את הדברים הבאים:	סולם לייקרט 5-1: =1 חיוני =5 =כלל לא חשוב
	☐ מספר השנים שהוקדשו ללימודים או להכשרה	סולם לייקרט 5-1: =1 חיוני =5 =כלל לא חשוב
	☐ כמה טוב האדם מבצע את העבודה	סולם לייקרט 5-1: =1 חיוני =5 =כלל לא חשוב

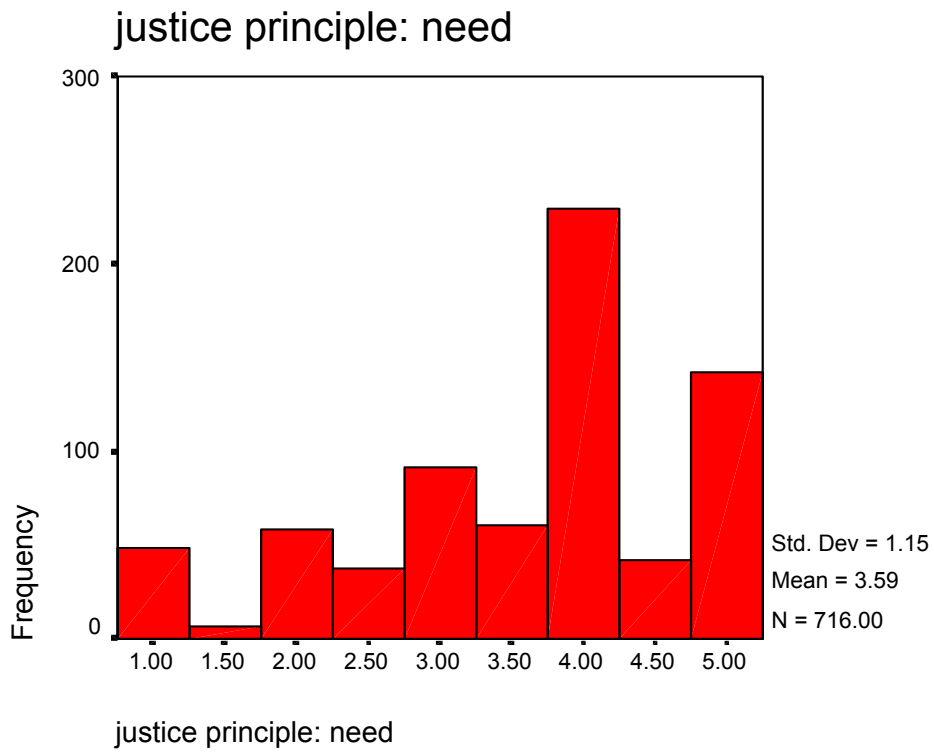
<p>סולם לייקרט 5-1: =1 חיוני =5 כלל לא חשוב נע בין -2.12 (פועל לא מקצועי אמור להרוויח יותר מבעלים) לבין 4.02 (בעלים אמור להרוויח יותר מפועל לא מקצועי)</p>	<p>□ כמה קשה האדם עובד בעבודתו</p> <p>כמה לדעתך ראוי שאנשים במקצועות הבאים ירוויחו בעלים של מפעל גדול (בעל השכר הראוי הגבוהה ביותר), פועל לא מקצועי בבית חרושת (בעל השכר הראוי הנמוך ביותר). המדד חושב באופן הבא: (פועל לא מקצועי/בעלים של מפעל) ln</p>	<p>5. תפיסה כלפי עקרון חלוקה על פי שוויון</p>
---	--	---

נספח מספר 2: התפלגות שכיחויות של המשתנים האנדוגנים במחקר

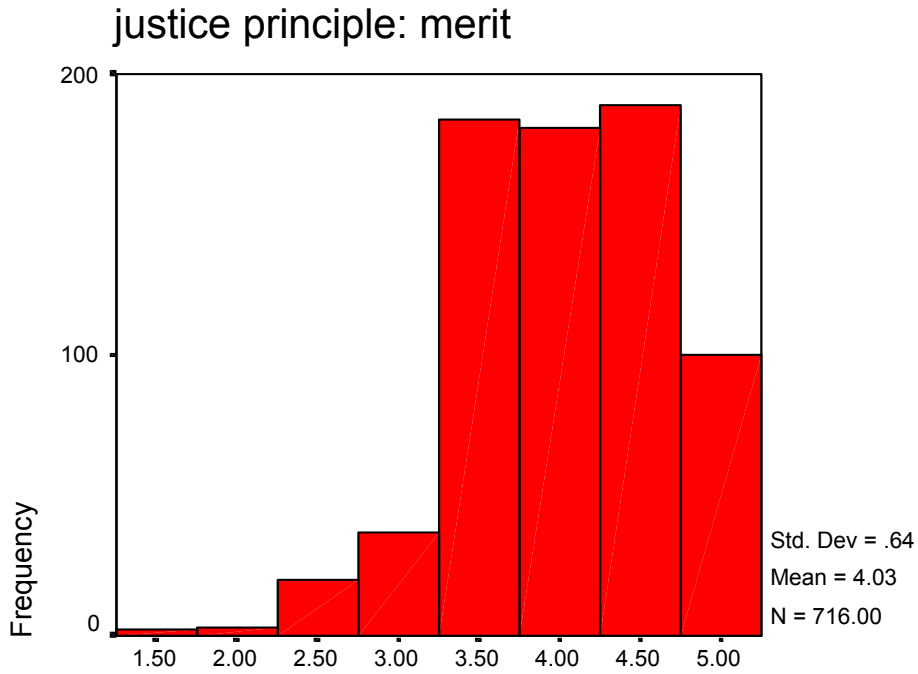
תרשים מספר 1: התפלגות עמדות הנחקרים כלפי חלוקה מחדש (מספרים מוחלטים)

תרשים מספר 2: התפלגות תפיסות הנחקרים כלפי עקרון החלוקה על צורך (מספרים מוחלטים)

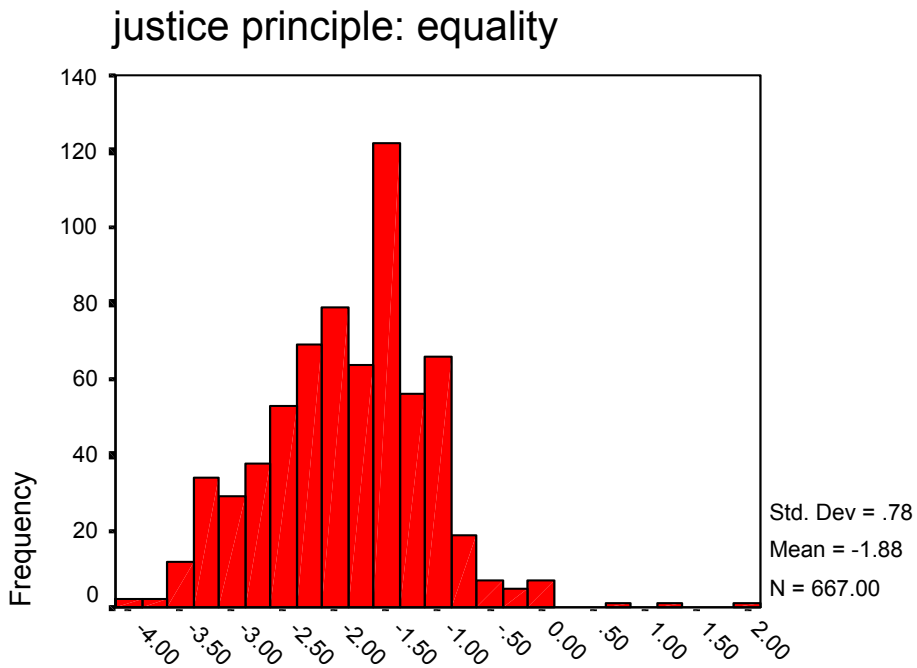

תרשים מספר 3: התפלגות תפיסות הנחקרים כלפי עקרון החלוקה על פי הוגנות (מספרים מוחלטים)

justice principle: merit

תרשים מספר 4: התפלגות תפיסות הנחקרים כלפי עקרון החלוקה על פי שוויון (מספרים מוחלטים)

justice principle: equality

תרשים מספר 5: התפלגות תפיסות הנחקרים כלפי דימוי החברה (מספרים מוחלטים)

